

Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi/Journal of Atatürk Yolu, 74 (2024), 45-70.

Geliş/Received: 01.01.2024

Kabul/Accepted: 30.04.2024

DOI: 10.46955/ankuayd.1412929

(Araştırma Makalesi/Research Article)

KIBRIS TÜRK HALKININ GAZİ MUSTAFA KEMAL ATATÜRK İLE MİLLİ GÜN VE SEMBOLLERE DAİR HASSASİYETLERİ (1919'DAN GÜNÜMÜZE)

SENSITIVES OF THE TURKISH CYPRIOT PEOPLE TOWARDS GAZI MUSTAFA KEMAL AND NATIONAL DAYS AND SYMBOLS (FROM 1919 TO PRESENTS)

MEHMET BALYEMEZ*

ÖZ

Kıbrıs 1571 yılında Osmanlı Devleti tarafından fethedilmiştir. Kıbrıs'taki Osmanlı dönemi 307 yıl sürdükten sonra 1878 yılında Ada'nın yönetimi geçici olarak İngiltere'ye verilmiştir. Kıbrıs Türk halkı Ada'nın yönetiminin İngiltere'ye devredildiği 1878 yılından sonra Var Olma Mücadelesi vermeye başlamıştır. Kıbrıs Türkleri, Osmanlı döneminde toplumsal görevlerde asli unsur iken İngiliz yönetiminde tali düzeyde kalmış ve önceden sahip olduğu siyasi, sosyal ve ekonomik haklarını yitirmeye başlamıştır. Kıbrıs Türklerinin toplumsal haklarını geri almak ve Ada'nın Yunanistan'a bağlanmasını önlemek amacıyla yaptıkları girişimler 19'uncu yüzyılın sonlarından itibaren başlamış, ancak hem Balkan Savaşları hem de Birinci Dünya Savaşı'nın etkisiyle başarılı olamamıştır. Bu süreç Milli Mücadele döneminden itibaren yeniden başlamış ve Kıbrıs Türklerinin toplum haklarını elde etme girişimleri Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün ilkeleri doğrultusunda günümüze kadar devam etmiştir. Bu makalede, Kıbrıs Türk halkının, 100 yılı aşan Var Olma Mücadelesinde hem milli kimliklerini koruma hem Ada'nın geleceğinde söz sahibi olma hem de devletleşme süreçlerinde Gazi Mustafa Kemal Atatürk ile O'nun ilke ve devrimlerini kendilerine rehber edinme süreci kronolojik olarak tartışılmıştır. Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden olan doküman inceleme tekniği kullanılmış, Kıbrıs Türk halkının Gazi Mustafa Kemal Atatürk ile O'nun ilkelerine dair hassasiyetleri birinci ve ikinci elden kaynaklarda yapılan taramalar sonucunda elde edilen bilgiler, KKTC'de yapılan sözlü tarih görüşmeler ile desteklenmiştir.

ABSTRACT

Cyprus was conquered by the Ottoman Empire in 1571. After the Ottoman period in Cyprus lasted 307 years, the administration of the island was temporarily given to England in 1878. Turkish Cypriot people started to Struggle for Existence after 1878, when the island was given to England. While Turkish Cypriots were the main element in social duties during the Ottoman period, they remained in a secondary level under the British rule and began to lose the political, social and economic rights they previously had. The attempts of the Turkish Cypriots to take back their social rights and prevent the island from being annexed to Greece began in the late 19th century, but they were not successful due to the impact of both the Balkan Wars and the First World War. This process started again after the War of Independence, and the attempts of the Turkish Cypriots to obtain social rights have continued until today under the guidance of Gazi Mustafa Kemal Atatürk. In this article, the process of the Turkish Cypriot people protecting their national identity, having a say in the future of the Island, and taking the principles and revolutions of Gazi Mustafa Kemal Atatürk as their guide in the process of nationalization in their Struggle for Existence, which has lasted over 100 years, will be discussed chronologically. Document analysis technique, which is one of the qualitative research methods, was used in the study, and the sensitivities of the Turkish Cypriot people regarding Gazi Mustafa Kemal Atatürk and his principles were supported by oral history and on-site interviews.

Anahtar Kelimeler: Atatürk, Kıbrıs Türkleri, Liderlik, Milli Semboller, Var Olma Mücadelesi.

Keywords: Atatürk, Leadership, National Symbols, Struggle for Existence, Turkish Cypriots.

* Doç. Dr., Başkent Üniversitesi, mbalyemez@baskent.edu.tr, ORCID: 0000-0002-1532-0643.

Extended Abstract

Societies have often needed the leadership/guidance of a leader when making decisions about their future or struggling to obtain their rights. When this hypothesis is read in reverse, the person who stands out as a core group or leader compared to the general society has taken responsibility by leading the struggle for rights, including the future of the society, and has managed to mobilize the society/groups in line with his own opinion. People who took their place among historical figures and pioneered their country's/society's struggle for independence and rights have also become role models for similar movements in different geographies. While some of these people can mobilize societies only with their thoughts, others are taken as examples with both their thoughts and actions. Just like Gazi Mustafa Kemal Atatürk!

The Turkish presence in Cyprus started in 1571, when the Ottoman Empire conquered the island. Muslim Turks took part in decision-making bodies throughout the Ottoman Empire's rule in Cyprus. The Ottoman Empire's sovereignty over Cyprus was temporarily given to England in 1878, and this situation became de facto permanent in 1914. Turkish Cypriots were concerned about their future throughout the British rule on the island and were in a constant struggle to obtain community rights. In this process, which can also be called the Struggle for Existence of the Turkish Cypriots, a core group, sometimes consisting of the Mufti and sometimes community leaders, assumed leadership and took responsibility. However, the demands of the Turkish Cypriots regarding their rights were not taken into consideration by the British administration, especially in the period until the Lausanne Peace Treaty.

The struggle of the Turkish Cypriots to seek their rights has been followed by a group of intellectuals who describe themselves as Kemalist Populists since the post-Lausanne period. Gazi Mustafa Kemal Atatürk and His Revolutions; M. Necati Özkan in the 1930s, Dr. Fazıl Küçük and Faiz Kaymak became the guide and road map of this struggle, which continued under the leadership of Rauf Raif Denktaş in the 1970s.

Gazi Mustafa Kemal Atatürk's struggle against colonialist imperialist powers enabled the Republic of Turkey to emerge as an independent state and enabled the Turkish society to evolve into a modern structure in the Western sense. This success was appreciated in a wide geography from Asia to Latin America, and the struggle led by Atatürk became a model for other oppressed nations. However, this process developed differently for the Turkish Cypriots. The Turkish Cypriot people did not see Gazi Mustafa Kemal as a leader who ensured the independence of another nation, but accepted him as the pioneer of the Turkish nation.

Since the period after the Lausanne Peace Treaty, the Turkish Cypriot community has begun to take Gazi Mustafa Kemal Pasha as its guide while struggling to seek rights, especially under the leadership of the Kemalist Populist group. Gazi Mustafa Kemal Pasha's guidance was not limited only to his combative and determined leadership, but Atatürk's Revolutions were also quickly adopted and implemented by the Turkish Cypriot community. However, the most striking thing is that the national holidays celebrated in Turkey, such as 19 May, 23 April, 29 October, which are the important days of the War of Independence, have started to be celebrated simultaneously in Cyprus, and the Crescent and Star Turkish Flag and the National Anthem have started to be celebrated in Cyprus. It is also accepted as a national symbol in the Turks' Struggle for Existence.

The nationalization process of the Turkish Cypriot community has taken a different path since the Republic of Cyprus was declared in 1960 and afterwards. Turkish Cypriots, the founding partner of the Republic of Cyprus, have been excluded from constitutional bodies since the last week of December 1963 and have been virtually abandoned to their own fate. Despite 11 years of intense Greek pressure, attacks and isolation, Turkish Cypriots have not given up on their Struggle for Existence. The military coup made by Nikos Sampson against Makarios on July 15, 1974 was a development that directly affected the future of the Turkish Cypriots and the Island. After the Greek Cypriot coup, the Republic of Turkey intervened militarily in Cyprus on 20 July 1974, using its guarantor right arising from the Zurich Treaty signed in 1959. This intervention of Turkey accelerated the statehood process of the Turkish Cypriots, and the Autonomous Turkish Cypriot Administration declared its independence in 1974, the Turkish Cypriot Federated State in 1975, and finally the Turkish Republic of Northern Cyprus in 1983.

Gazi Mustafa Kemal Atatürk and his Revolutions directly affected the state formation process of the Turkish Cypriots. This detail is expressed in several places in the Constitutions of both the Turkish Federated State of Cyprus, which was established in 1975, and the Constitution of the Turkish Republic of Northern Cyprus, whose independence was declared in 1983. In addition, the principles of Atatürk's Principles and Revolutions have been determined as the target in the laws and regulations of the institutions and organizations that prepare the teachers who will educate the youth and the education of the youth, which Gazi Mustafa Kemal Atatürk considered as the future of the society and gave great importance to. It is possible to see these details in the TRNC National Education Law and the regulations of the Atatürk Academy operating in TRNC.

However, the regulations regarding Gazi Mustafa Kemal Atatürk did not remain only at the legislative level. The Turkish Cypriot people, who took Atatürk as a role model in the subsequent period, including the British Colonial Administration, determined him and his principles as a red line for themselves. Unlike Turkey, there are no verbal or physical attacks against Atatürk and his principles in the TRNC, and the expressions of gratitude and gratitude towards Atatürk and his struggle in oral history interviews with people who took an active part in the Turkish Cypriot National Struggle should also be emphasized in detail. In addition, it is a striking detail that a legal regulation such as the "Law on Crimes Committed Against Atatürk" no. 5816, which has been in force in Turkey for almost 100 years, has never been made in the TRNC, nor is it even needed.

Finally, there are still photographs of Gazi Mustafa Kemal Atatürk in all official positions in the TRNC, along with Rauf Raif Denktaş and Dr. Fazıl Küçük, who devoted his life to the Turkish Cypriot National Struggle. I can say that the hanging of Fazıl Küçük's photographs together is an indication that the perception of Gazi Mustafa Kemal Atatürk among the Turkish Cypriots is accepted at the highest level. Dr. who devoted his life to the Turkish Cypriot national struggle. It would not be wrong to say that none of the Turkish Cypriot political leaders, especially Fazıl Küçük and Rauf R. Denktaş, put themselves in the shoes of Gazi Mustafa Kemal Atatürk.

The aim of this article is to reveal the sensitivities of Turkish Cypriots regarding Gazi Mustafa Kemal Atatürk and national symbols (from 1919 to the present). In the few studies conducted in this field, the time limitation was mostly considered as the Atatürk period, and no determinations were made regarding its impact until today. While preparing this study, which is unique in its field, qualitative research method was used, and the information and documents obtained from the scanning of primary and second-hand sources were completed with oral history interviews held in TRNC.

Giriş

Kıbrıs, Türkiye'ye 40 deniz mili uzaklıkta olup hem Anadolu'nun güney ve güneydoğusundaki limanları kontrol etmesi hem de Orta Doğu ile Kuzey Afrika'ya olan yakınlığından dolayı her dönem stratejik olarak değerlendirilmiş ve egemen güçlerin dikkatini üzerine çekmiştir. Bu durum Kıbrıs'ın çok sayıda egemen gücün yönetimi altında girmesine yol açmıştır. Osmanlı Devleti de XIV. yüzyıldan itibaren hakimiyet kurmaya başladığı Akdeniz'deki egemenliğini pekiştirmek amacıyla 1571 yılında Kıbrıs'ı fethetmiş ve 307 yıl boyunca Ada'da hükümran olmuştur.

Kıbrıs'taki Türk varlığının da başlangıcını oluşturan fetihten sonra Ada'da kurulan Osmanlı toplum düzeni XIX. yüzyılın sonlarına kadar devam etmiştir. Osmanlı Devleti'nin bu dönemde içinde bulunduğu ekonomik, sosyal, siyasi ve askeri koşullar Kıbrıs'ın da geleceğini doğrudan etkilemiş ve 4 Haziran 1878 tarihinde imzalanan gizli Kıbrıs Konvansiyonu ile Ada İngiltere'ye "geçici" olarak verilmiştir.¹ Kıbrıs Türkleri, Ada'nın İngiltere'ye verilmesini üzüntü ile karşılasalar da geçicilik statüsünün er ya da geç sona ereceğini ummuşlar ve Anavatan ile tekrar birleşecekleri günün beklentisi içinde olmuşlardır.

Ancak 20'nci yüzyılın ilk çeyreğindeki gelişmeler Kıbrıs Türklerinin beklentilerini boşa çıkarmış ve Kıbrıs'taki İngiliz egemenliği geçicilikten "kalıcılığa" dönmüştür. Bu dönüşümün sebebi Birinci Dünya Savaşı olmuştur.

¹ Mehmet Balyemez, *İngiliz Yönetimi Döneminde Kıbrıs Türklerinin Siyasi Örgütlenmeleri (1923-1960)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2021, 9-10; Ata Atun, *Kıbrıs Andlaşmaları, Planları ve Önemli BM, AB Kararları (1571-1983)*, C. I, Lefkoşa: Mağusa Tarihi Araştırma ve Yazın Vakfı Yayını, No:26, 2007, 11; Bige Yavuz, *Kurtuluş Savaşı Döneminde Türk-Fransız İlişkileri: Fransız Arşiv Belgeleri Açısından 1919-1922*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1994, 3; *Osmanlı İdaresinde Kıbrıs (Nüfusu, Arazi Dağılımı ve Türk Vakıfları)*, Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 2000, 22-23; Fahir Armaoğlu, *Siyasi Tarih*, 3. bs., Ankara: Ayyıldız Matbaası, 1975, 271.

Osmanlı Devleti'nin savaşta Almanya safında yer almasını bahane eden İngiltere, 5 Kasım 1914 tarihinde Kıbrıs Konvansiyonu'nu tek taraflı olarak feshetmiş ve Kıbrıs'ı ilhak etmiştir.² Osmanlı Devleti, İngiltere'nin bu tek yanlı girişimi karşısında etkili bir tepki verememiş, savaşın başarı ile sonuçlanmasına odaklanmıştır.

Kolağası rütbesindeki Mustafa Kemal Bey'in cepheden cepheye koşturduğu bu dönemde Kıbrıs Türkleri henüz bu isimle tanışmamışlardır. Bunun için birkaç yılın daha geçmesi beklenmiştir. Mustafa Kemal'in bilinirliği ve görünürlüğü Çanakkale Savaşı ile artmıştır. Miralay Mustafa Kemal'in Arıburnu ve Conkbayırı muharebelerindeki başarısı hem Anadolu hem Avrupa hem de Kıbrıs'ta duyulmuştur. Mustafa Kemal'in Kıbrıs'ta duyulmasına yardımcı olan bir başka faktör ise Mağusa yakınlarındaki Monarga'da kurulan İngiliz esir kampı olmuştur.³ Çanakkale Savaşı'nda İngilizlere esir düşen askerlerin bir kısmı Monarga'daki kampa getirilmişlerdir. Çanakkale esirlerinin anlatıları Kıbrıs'ta hızla yayılmıştır. Öyle ki; Dr. Mehmet Esat, Dr. Behiç Hüseyin ve Hasan Karabardak gibi bazı vatansever Kıbrıs Türkleri kamptaki esirleri kaçırarak İngilizlere karşı direnişe geçmeyi bile planlamışlardır. Ancak İngiliz yönetimi bu girişimi önceden öğrenerek hemen tedbir almış ve söz konusu kişileri tutuklayarak düşüncenin eyleme geçmesini engellemiştir.⁴

Miralay Mustafa Kemal'in Çanakkale başta olmak üzere diğer cephelerde elde ettiği başarılar O'nun tanınırlığını arttırırken savaşın da yarattığı koşullardan dolayı ümitsizliğe kapılan Kıbrıs Türklerinin umudunu çoğaltmıştır. Birinci Dünya Savaşı, 1918 yılında Almanya'nın mağlubiyeti ile sonuçlanınca İttifak Devletleri de bu sonucu kabul etmek zorunda kalmıştır. İngiltere'nin de içinde olduğu İtilaf Devletleri ile Osmanlı Devleti arasındaki savaş durduran gelişme 30 Ekim 1918 tarihinde imzalanan Mondros Ateşkes Antlaşması olmuştur. İtilaf Devletlerinin, Antlaşma'nın mürekkebi daha kurumadan Anadolu'yu işgal etmeye başlaması Mustafa Kemal Paşa liderliğindeki kadroda milli mücadele düşüncesinin oluşmasına yol açmıştır. Milli Mücadele, altı aya yakın süren fikri hazırlıklardan sonra Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a ayak bastığı 19 Mayıs 1919 tarihinden itibaren eylem safhasına geçmiştir.

Bu çalışmanın amacı Kıbrıs Türk halkının Var Olma Mücadelesinde Gazi Mustafa Kemal Atatürk ve O'nun Devrimlerinin etkileri tartışılmıştır. Kıbrıs Türk tarihi ile ilgili literatürde bu konu ile ilgili çalışma sayısının az olduğunu söylemek beis olmayacaktır. Söz konusu çalışmaların büyük kısmı ya Atatürk dönemine ait ya da Atatürk Devrimlerinin Kıbrıs'a yansımaları ile sınırlandırılmış, 1919'dan günümüze kadar olan geniş bir dönem ele alınmamıştır. Makalede dayanak olarak kullanılan bilgilere nitel araştırma yönetimi doküman tarama metodu ile ulaşılmıştır. Makaleyi özgün kılan faktörler ise, Kıbrıs Türk Milli Arşivi, T.C. Devlet Arşivleri Başkanlığı, İngiliz Ulusal Arşivi ile Kıbrıs Türk tarihinde siyasi bir aktör olan Osman Örek kişisel arşivinden istifade edilmesidir. Söz konusu arşivlerdeki çalışmalara ilave olarak özellikle 1928-1968 yıllarını kapsayan Kıbrıs Türk basında yapılan ayrıntılı taramalar sonucunda elde edilen bilgilerle elde edilen bulgular Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC)'nde gerçekleştirilen sözlü tarih görüşmeleriyle tamamlanmıştır.

1. Milli Mücadele Döneminde Kıbrıs Türkleri ve Mustafa Kemal Paşa

Kıbrıs Türkleri, Anadolu'daki milli mücadele ile ilgili gelişmeleri yerel basını takip ederek haberdar olurken Mustafa Kemal Paşa'nın ismini de daha sık duymaya başlamışlardır. Bu dönemde Ada'da hükümran olan ve Kuvayı Milliye güçlerinin Anadolu'da savaştığı İngiltere'nin engelleme çabalarına rağmen Kıbrıs Türklerinin Milli Mücadele'ye karşı duyarlılıkları yüksek seviyede olmuştur. Kıbrıs Türkleri Milli Mücadele'ye destek olmak amacıyla kendi aralarında düzenledikleri piyese, tiyatro vb. etkinlikler ile bağışlar aracılığıyla topladıkları paraları Londra üzerinden Anadolu'ya göndermişler, hatta bu yardımların daha organize olması maksadıyla "*Muhacirini İslamiye-i Muavenet Cemiyeti*"ni de kurmuşlardır.⁵ Bununla birlikte bazı Kıbrıs Türk gençleri de gizlice gittikleri Mersin kıyılarından Kuvayı Milliye güçlerine bizzat katılarak Milli Mücadele'ye fiziki olarak da destek vermişlerdir.⁶

² "War with Turkey, Declaration by Great Britain, Annexation of Cyprus", *The Times*, 06 November, 1914.

³ Mağusa yakınlarında kurulan Monarga Kampı ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Halil AYTEKİN, *Kıbrıs'ta Monarga (Boğaztepe) Ermeni Lejyonu Kampı*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2000.

⁴ Sibel Akgün, "Osmanlı İmparatorluğu'ndan Türkiye Cumhuriyeti'ne Geçiş Sürecinde Kıbrıs Türk Aydınları ve Jön Türk Hareketi ile olan İlişkileri (1865-1918)", *History Studies, International Journal of History*, 3/3, (2011), 16; George Hill, *A History of Cyprus*, Volume IV, The Ottoman Province The British Colony, 1571-1948, (Ed.) by Harry Luke, England: Cambridge at The University Press, 1952, 597.

⁵ Sabahattin İsmail, Ergin Birinci, *Atatürk Döneminde Türkiye- Kıbrıs İlişkileri (1919-1938)*, Lefkoşa: Akdeniz Haber Ajansı-8, ?, 3-5.

⁶ Özgür Nasıfoğlu ile yapılan sözlü tarih görüşmesi, Girne 20 Mayıs 2023.

Kıbrıs Türkleri Anadolu'da yedi düvele karşı verilen mücadeleyi kendi imkânları nispetinde desteklerken yerel basında da bu konuyla ilgili haberler oldukça sık yayımlanmaya başlamıştır. Söz konusu dönemde Kıbrıs Türk yerel basını temsil eden Doğru Yol, Söz, İrşad ve Ankebut vasıtasıyla Milli Mücadele, Mustafa Kemal Paşa ve Anadolu'daki işgal kuvvetlerine dair haberler sütunlara taşınmıştır.⁷

İrşad'da 1920 yılında yayımlanan bir haberde, vatana bağlılığı sürdürmek ve Kurtuluş Savaşı'nda yardımlaşmayı sağlamak temel ilke olarak kabul edildiği belirtilirken, Ankebut'ta yayımlanan haberlerin hemen hemen tamamında ise Milli Mücadele ile ilgili gelişmelere yer verilmiş ve halkın moralini yükseltecek yayımlar yapılmıştır. Söz Gazetesi'nin sahibi Mehmet Remzi (Okan) Bey, 12 Ocak 1920 tarihinde "*Felaketzede Kardeşlerimize Muavenet*" başlıklı yazısında;

Anadolu, Türk'ün son yurdu, son mercidir. Oradaki kardeşlerimizin böylesine sefaletler, mahrumiyetler içinde helak olmasına seyirci kalırsak dünyada en alçak insanlar bizler oluruz... İzmir ve civarında yedi ay zarfında 60,000 Türk şehit edilmiş, 40,000 kişi terk-i diyar etmeye mecbur kalmış ve 200 milyon liralık servetleri gaspolmuştur. İşte bugün yersiz ve yurtsuz kalmış bu binlerce kardeşimiz bizden muavenet bekliyor...⁸

Doğru Yol Gazetesi'nde 5 Nisan 1920 tarihinde yayımlanan bir başka haberde ise Ortodoks Kilisesi'nin desteklediği Yunan Kaldanos'un "...bir ayağı Avrupa'da bir ayağı Asya'da beş denize hâkim büyük Yunanistan'ın kurulacağı gün yakındır..."⁹ açıklaması hayalperestlik olarak değerlendirilmiş ve eleştirilmiştir.

Ankebut'ta 3 Mayıs 1922 tarihinde Mustafa Kemal Paşa ile ilgili alıntı bir haber yayımlanmıştır. Morning Post'tan alıntılanan haberde; Mustafa Kemal Paşa'nın kişilik özelliklerinden bahsedilmiş, Türkiye'de başka bir kişinin Milli Mücadeleyi yapamayacağı belirtilmiş ve O'nun Çanakkale'de elde ettiği başarılarla ve mütevazı kişiliği ile emrindeki askerlerin de sevgisini kazanan namuslu bir Komutan olduğu vurgulanmıştır.¹⁰

Bu dönemde hem Anadolu'daki mücadele hem de Mustafa Kemal Paşa ile ilgili haberler Kıbrıs yerel basınında sıkça yer almıştır. Mehmet Remzi (Okan) Bey, Kıbrıs Türk toplumunun milli duygularını, Büyük Taarruz'dan bir ay önce, 29 Temmuz 1922 tarihinde yayımlanan Söz gazetesinde şöyle duyurmuştur:¹¹ "... *Değil yalnız Kıbrıs Rumlarına, bütün Yunaniliğe, bütün cihana ilan edelim ki, Türkiye mahvolmadı ve olmayacaktır. Kürre-i zemin üzerinde güneş neşri-i envar ettikçe Türklük Kemal-i istikrara ile berdevam edecektir.*"

Mustafa Kemal Paşa liderliğindeki Milli Mücadeleyi yerel basın aracılığıyla takip eden Kıbrıs Türklerindeki mevcut milli duygular günden güne çoğalırken bu mücadelenin olumlu sonuçlanması halinde Kıbrıs'ın 1878 yılından önce olduğu gibi doğrudan Anadolu'ya bağlanacağına dair beklentiler de artmıştır.¹²

Kıbrıs Türkleri, Birinci Dünya Savaşı sonrasında Anadolu'daki Milli Mücadele'yi desteklemekle birlikte kendi geleceklerini belirlemek amacıyla bir başka özgün girişim daha yapmışlardır. Bu girişim, Milli Mücadele'nin askeri safhasını sonlandıran Mudanya Mütarekesi'nin imzalanmasından birkaç gün sonra 15 Ekim 1922 tarihinde Lefkoşa'da yapılmıştır. Bafta faaliyet yürüten Türk kulüplerinin yaptığı çağrıya Lefkoşa ve diğer kazalardaki Kıbrıs Türk kulüpleri de olumlu cevap vermişler ve avukat Bahaeddin Efendi'nin Lefkoşa'daki ofisinde 15 Ekim 1922 tarihinde toplanmışlardır. Toplantıda; Kıbrıs'ın Türkiye ile birleşmesi veya bunun gerçekleşmemesi halinde ise Ada'daki İngiltere'nin yönetimine razı olunarak mevcut durumun korunması ve Kıbrıs Türk toplumunun Evkaf ve Şer'iyye Mahkemeleri ile ilgili beklentileri tartışılmıştır.¹³

Kıbrıs Türklerinin Lozan Konferansı öncesindeki bu özgün girişimini rapor eden İngiliz polis teşkilatında görevli kişi toplantı gündeminde Mustafa Kemal Paşa ile temasa geçilmesi konusunun görüşülüp görüşülmediğini de raporunda özellikle belirtmiştir.¹⁴ Muhtemeldir ki, Kıbrıs Türk aydınlarının Mustafa Kemal Paşa ile doğrudan

⁷ Sibel Akgün, "Atatürk İlke ve İnkılâplarının Kıbrıs'a ve Kıbrıs Türk Kadınlarına Yansımaları", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 22/ 64-65-66, 417- 418.

⁸ İsmail ve Birinci, *Atatürk Döneminde*, 7, 24.

⁹ İsmail ve Birinci, *Atatürk Döneminde*, 10.

¹⁰ İsmail ve Birinci, *Atatürk Döneminde*, 31.

¹¹ İsmail ve Birinci, *Atatürk Döneminde*, 17.

¹² *Foreign and Commonwealth Office (Bundan sonra FCO) 141-2398- 11*, From Acting Local Commandant of Police to Office of The Cyprus, Local Commandant of Office, Nicosia, No: S/C VII/22, Confidential, 16th October, 1922.

¹³ *FCO 141-2398*, Lefkoşa Yerel Polis Kumandanının 15 Ekim 1922 ve 16 Ekim 1922 tarihinde Lefkoşa Komiserine gönderilen Nu: S.C. VII/22 kodlu "Gizli" yazılar; *Söz*, 14 Ekim 1922; " Milli Toplantı", *Doğru Yol*, 14 Ekim 1922.

¹⁴ *FCO 141-2398*, Lefkoşa Yerel Polis Kumandanının 15 Ekim 1922 ve 16 Ekim 1922 tarihinde Lefkoşa Komiserine gönderilen Nu: S.C. VII/22 kodlu "Gizli" yazılar.

temasa geçmek konusundaki niyetlerinin/girişimlerinin olup olmadığı İngiliz yönetiminin özellikle öğrenmek isteği konuların başında gelmiştir.

İngiliz yönetiminin Mustafa Kemal Paşa ile ilgili kaygısı çok geçmeden Kıbrıs'ta görülmeye başlanmıştır. Kıbrıs Türk toplumu, kadın-erkek, yaşlı-genç demeden Gazi Mustafa Kemal Paşa'yı lider ve O'nun İlkelerini kendi mücadelelerine rehber olarak kabul etmişlerdir.¹⁵

2. İngiliz Sömürge Yönetimi Döneminin İlk Yıllarında Mustafa Kemal Atatürk Algısı ve Milli Sembollere Karşı Hassasiyetler (1925-1938)

Kıbrıs Türk halkının Mustafa Kemal Paşa ve O'nun önderliğinde yürütülen Milli Mücadele'den beklentileri yüksek düzeyde olmuştur. Kıbrıs Türkleri, Milli Mücadele'nin başarılı olması halinde Kıbrıs'ın gerçek sahibi olan Türkiye'ye verileceğini ummuşlardır. Ancak dönemin şartları Kıbrıs Türklerinin beklentilerini karşılamamış ve Misakı Milli sınırları dışında kalan Ada, Lozan Barış Antlaşması'nın 20'nci maddesi gereğince İngiltere'ye hukuken verilmiştir.¹⁶

Bu durumun Kıbrıs Türklerinde kısa bir süre hayal kırıklığı yarattığı ve kafa karışıklığına yol açtığı söylenebilir. Lakin Lozan Barış Antlaşması'nın 21'inci maddesi amir hükmü gereğince Kıbrıs Türklerine İngiliz ya da Türk vatandaşlığını tercih etme anlamında kullanılan "*Hakkı Hıyar*" seçeneği getirilmiş ve Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığını tercih edecek olanların iki yıl içinde Ada'yı terk etmeleri istenmiştir.¹⁷

Kıbrıs Türklerinden 10 bine yakın kişi bu hüküm doğrultusunda Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığını tercih edip Anavatan'a göç etmiştir. Türkiye Hükümeti, Kıbrıs Türklerinin Anavatan'a göçünü başlangıçta desteklemiş, ancak daha sonra bu karardan vazgeçerek Kıbrıs'taki Türk varlığının gücünü ve etkisini kaybetmesini önleyecek politikaları uygulamaya sokmuştur.¹⁸

İngiltere, Lozan Barış Antlaşması'ndan iki yıl sonra 1925 yılı mart ayında Ada'da sömürge yönetimini ilan etmiştir.¹⁹ Kıbrıs Türkleri, sömürge döneminin ilk yıllarından itibaren toplum haklarını arama mücadelesini ilk kez Kıbrıs Türk aydınlarının liderliğinde yapmaya başlamıştır.

Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra; Söz gazetesi sahibi ve başyazarı Başöğretmen Mehmet Remzi (Okan), Doğru Yol gazetesi sahibi Ahmet Raşit (Doğruyol), Dr. Eyüp, Belig Paşa, Dr. Rauf Bey²⁰, Mehmet Ratib Efendi, Hüseyin Nazif Efendi, Bahaeddin Efendi, Mehmet Arif Efendi, Dr. Mustafa Fehmi, İbrahim Sıtkı Efendi, Hasip Bey, Tayyar Naim Efendi ve M. Necati Bey (Özkan) Kıbrıs Türk aydınları olarak öne çıkmışlar ve toplum haklarını arama mücadelesinde birlikte hareket etmişlerdir.²¹ İngiliz Sömürge Yönetimi kendi politikalarını uygularken Kıbrıs Türklerinin birlikte hareket etmesinden endişelenmiş ve bu hareketi sürekli takip etmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilan edildiği ve yeni bir devletin inşa sürecinin başladığı 1920'li yılların ikinci yarısından itibaren Kıbrıs Türk toplumu bu değişimi yakından takip etmiştir. Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın liderliğinde Türkiye'de yürürlüğe sokulan reformlar Kıbrıs Türkleri tarafından da uygulanmaya başlanmıştır. Kıbrıs yerel basınının önemli yayın organlarından olan Söz gazetesinin 05 Eylül 1925 tarihli nüshasında yer alan bir haberde Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın "*Şapka Kanunu*" ve medeni kıyafetler konusundaki açıklamaları manşetten verilmiş, bu düzenlemelerin Kıbrıs Türkleri tarafından da benimsenmesi istenmiştir.²²

Kıbrıs Türk toplumunun önemli bir kısmı bu çağrıyı olumlu karşılamış ve İngiliz Sömürge Yönetimi'nin karşı çıkmasına rağmen feslerini çıkartarak şapka giymeye başlamıştır.²³ Kıbrıs Türk toplumunun Türkiye'de uygulamaya sokulan Şapka Kanununu hemen benimsemiş olmasına bir katkı da Kıbrıs Müftüsü'nden gelmiştir.

¹⁵ Elif Evrim Şencan, "Dört Mekân Bir Kadın: Osmanlı Döneminde Kıbrıs Adasında Yaşayan Müslüman Türk Kadınının Yaşam Alanının Mesafe Analizi Yoluyla İncelenmesi", *Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi*, 10/ 20 (2014), 217.

¹⁶ İsmail Soysal, *Türkiye'nin Dış Münasebetleriyle İlgili Başlıca Siyasi Andlaşmaları*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1965, 42-46.

¹⁷ Mehmet Balyemez, *İngiliz Yönetimi Döneminde Kıbrıs Türklerinin Siyasi Örgütlenmeleri (1923-1960)*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2021, 30.

¹⁸ Balyemez, *İngiliz Yönetimi Döneminde*, 77-81.

¹⁹ *The Cyprus Gazette*, Extraordinary, No:1, S.1691, 1 Mayıs 1925; http://cypruslibrary.moec.gov.cy/ebooks/The_Cyprus_Gazette_1925/index.html (Erişim.17.05.2023).

²⁰ KKTC Kurucu Cumhurbaşkanı Rauf R. Denктаş'ın babasıdır.

²¹ *FCO 141-2398*, Lefkoşa Yerel Polis Kumandanının 15 Ekim 1922 ve 16 Ekim 1922 tarihinde Lefkoşa Komiserine gönderilen Nu: S.C. VII/22 kodlu "Gizli" yazılar.

²² Beria Remzi Özoran, "Atatürk İnkılapları ve Kıbrıs Türk'ü (4)", *Türk Kadın Dergisi*, 34, (Mart 1969), 26.

²³ Kübra Öz, *Atatürk Dönemi Türkiye Kıbrıs İlişkileri*, Yüksek Lisans Tezi, Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015, 3/6.

Uzun yıllar Kıbrıs Türklerinin toplum lideri olarak öne çıkan ileri görüşlü Müftü Hacı Hafız Ziyai Efendi, şapka giyilmesinin İslâm dinine göre sakıncalı olmadığını açıklayan bir fetva yayımlamıştır.²⁴ Nitekim Kıbrıs Türk yerleşim yeri olarak bilinen Lefke'nin tanınmış kişilerinden olan Fadıl Nekipzade fesini çıkartıp şapka giyerek Lefke sokaklarında dolaşmış ve Lefkelileri aynı şekilde hareket etmesi için yüreklendirmiştir.²⁵

Kıbrıs Türklerinin Türkiye'deki reformlara uyumlanmak amacıyla verdikleri tepki sadece kıyafet düzenlemeleri ile sınırlı kalmamıştır. Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın 1 Kasım 1928 tarihinde yürürlüğe soktuğu "*Harf Devrimi*" de Kıbrıs Türk toplumu tarafından hemen benimsenmiştir. Söz gazetesinde 1928 yılı eylül ayında yayımlanan yazıda; "*Aziz Gazi'nin milletinden aldığı intiba ve ilhamdan yarattığı mukaddes inkılâp devam ediyor... Türkiye'de olduğu gibi Türkiye dışındaki Türk münevverlerine düşen vazife yeni harfleri benimsemek ve derhal tatbik koymaktır....*" denmiştir.²⁶

Söz'de yayımlanan yazıda dikkati çeken detay Türkiye'de uygulamaya konan reformların milli sınırlar dışında kalmış Türkler tarafından da hemen uygulanması gerektiğine dair yapılan vurgudur. Kıbrıs Türkleri, Türkiye ile mevcut bağların korunması ve geliştirilmesine engel olacak eski dönem uygulamalarını eş zamanlı olarak terk etmek istemişlerdir.

Dönemin Kıbrıs Türk aydınlarından Mehmet Remzi Bey, bu amaçla izlenecek stratejiyi de belirlemiş ve yeni harflerin öğretilmesi amacıyla gece mekteplerinin halk eğitimini üstlenmesi gerektiğini belirtmiş, hatta Kıbrıs Türk kulüplerinin de bu konuda sorumluluk üstlenmelerinin önemine vurgu yapmıştır.²⁷ Kıbrıs Türk kulüpleri M. Remzi Bey'in çağrısı doğrultusunda yeni harflerin öğretilmesi konusunda üzerlerine düşen yükümlülükleri yerine getirmişler hem öğreticileri yetiştirmişler hem de öğretmen olarak görev almışlardır.²⁸

Mehmet Remzi Bey, sahibi olduğu Söz gazetesi matbaasında da Latin harfleriyle baskı yapılabilmesi için gerekli olan teknik malzemeyi Başbakan İsmet Paşa'dan talep etmiştir.²⁹ Hükümet, Mehmet Remzi Bey'in isteğini kabul etmiş ve Söz gazetesine hem teknik malzeme yardımı yapılmış hem de maddi destek sağlanmıştır.³⁰

İngiliz Sömürge Yönetimi, Kıbrıs'taki politikalarının uygulanmasını kolaylaştırmak amacıyla Kıbrıs Türklerini kontrolü altında tutmayı önemsemiş ve bu amaçla Mehmet Münir'i kendi çıkarları doğrultusunda kullanmış ve O'nu bazı kamusal görev ile ayrıcalıklarla da taltif etmiştir.³¹

Sömürge Yönetimi'nin adamı M. Münir'in İngiliz politikaları doğrultusunda hareket etmesi ve Kıbrıs Türk toplum haklarının elde edilmesi yönünde yeteri kadar çaba göstermemesi Kemalist ideolojiyi benimseyen ve kendilerini Halkçı olarak nitelendiren³² grubun liderliğini üstlenen M. Necati Bey (Özkan)'in öne çıkmasının koşullarını oluşturmuştur. M. Necati Bey önce 1926 yılında yapılan Lefkoşa Belediye Meclisi üyeliği seçimlerini kazanmış, sonra da 1930 yılında yapılan Kavanin Meclisi seçimlerinde Girne-Lefkoşa Bölgesinden adaylığını koyan M. Münir'e rakip olmuştur.

M. Necati Bey, 15 Ekim 1930 tarihinde yapılan seçimde %56,6 oranında oy almış ve Kavanin Meclisi'ndeki üç Türk üyeden biri olmuştur. M. Necati Bey'in seçim zaferinin Kıbrıs Türk liderliğinin tescillenmesi bakımından önemli olduğu söylenebilir. Lakin İngiliz Sömürge Yönetimi'nin ilk Kavanin Meclisi seçimlerinde, 15 Ekim 1925, M. Münir ile avukat Bahaeddin Bey yarışmış ve M. Münir büyük bir farkla seçimleri kazanmıştır. İngilizlerin adamı

²⁴ Beria Remzi Özorun, "Atatürk İnkılâpları ve Kıbrıs Türk'ü (5)", *Türk Kadın Dergisi*, 35, (Nisan 1969), 30.

²⁵ Reşat Akar, *Atatürk'çü Kıbrıs Türkleri*, İstanbul: Veb Ofset İleri Matbaacılık A.Ş., 1981, 33-34.

²⁶ "Mehmet Remzi, "Yeni Harfleri Benimsemek Vazifemizdir", Söz, 13 Eylül 1928'den aktaran Öz, *Atatürk Dönemi Türkiye*. 72.

²⁷ Öz, *Atatürk Dönemi Türkiye Kıbrıs*, 3/6.

²⁸ Beria Remzi Özorun, "Atatürk İnkılâpları ve Kıbrıs Türk'ü (6)", *Türk Kadın Dergisi*, 37, (Haziran 1969), 28.

²⁹ Rahmi Çiçek, "Cumhuriyet Hükümetleri, Atatürk Devrimleri ve Kıbrıs Türk Basını (1920-1940)", Cumhuriyetin 80. Yılına Armağan, Ankara: Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayını, 2004, 154-155.

³⁰ Cumhurbaşkanlığı *Cumhuriyet Arşivi (Bundan sonra BCA) 030-10-00-28-159-2*; Kıbrıs'ta Yayımlanan Söz Gazetesi'ne yardım yapılması konusundaki resmi yazı.

³¹ Sir Mehmet Münir, Kıbrıs Türk toplumunun malvarlığını kontrol eden Evkaf idaresinde 1925 - 1947 yılları arasında, Yürütme Meclisinde de 1927-1946 yılları arasında murahhas olarak görev yapmış, bazıları onursal üyelik üzere (İcraat Meclisi üyesi, Eğitimle ilgili Merkezi Kurulun ex officio üyesi, Müslüman orta eğitimle ilgili Şehir Komitesi Başkanı, Merkezi İdare Meclisi'nin atanmış üyesi, Kıbrıs Müzesi Komitesi üyesi, Tali Okullar Komisyon Başkanlığı, Yürütme Sulama Kurulu üyeliği, Müftü Dairesi Başkanı, Kamuya ait Borç Para Verme Komiserliği üyeliği, Kıbrıs Müzesi Komitesi üyeliği, Kıbrıs Sosyal Sağlık Kurulu üyeliği, Britanya İmparatorluğu Cüzamlılara Yardım Derneği üyeliği, Müslüman Şer'i Mahkemeleri Başkanı vb.) farklı kamu görevini aynı zamanda yürütmüştür. Ayrıntılı bilgi için bk. Ahmet An, *Dinsel Toplumdan Ulusal Topluma Geçiş Süreci ve Kıbrıs Türk Liderliğinin Oluşması (1900-1942)*, Lefkoşa: Galeri Kültür Yayınları, 1997, 116; *BCA 30-10-0-0-235-590-35*, Dışişleri Bakanlığı Birinci Daire Umum Müdürlüğü, "Kıbrıs Evkaf Murahhası Mehmet Münir'e verilen rütbe h." 11 Temmuz 1947.

³² Balyemez, *İngiliz Yönetimi*, 88.

olarak da bilinen M. Münir'in Kıbrıs Türk toplum haklarını korumak ve elde etmek adına izlediği politika toplum tarafından yetersiz bulunmuş ve liderlik görevi M. Necati Bey'e verilmiştir. İngiliz Sömürge Yönetimi, M. Necati Bey'in Kavanin Meclisi'ne seçilmesinden endişe duymuş ve M. Necati Bey'in Ada'da uygulanan İngiliz politikalarına destek verip vermeyeceğini öğrenmek istenmiştir. Ancak Kavanin Meclisi'nin yeni Türk üyesi M. Necati Bey ne İngilizlerin politikalarına ne de Rumların Enosis amaçlarına hizmet edeceğini söylemiş ve hedefinin Kıbrıs Türklerinin toplum haklarını elde etmek olduğunu açıklamıştır³³.

Gazi Mustafa Kemal Paşa'yı kendisine rehber edinen M. Necati Bey, Kıbrıs Türklerinin haklarını tespit etmek ve bunları elde etmek için izlenecek politikaları belirlemek amacıyla 1 Mayıs 1931 tarihinde Milli Kongre'yi toplamıştır. M. Necati Bey, tıpkı 23 Nisan 1920 tarihinde toplanan Büyük Millet Meclisi (BMM)'nde olduğu gibi Milli Kongre toplantısını cuma gününe denk getirmiştir. Milli Kongre 1 Mayıs Cuma günü yaptığı toplantıda Kıbrıs Türklerinin toplum sorunlarını ilk kez yazılı olarak İngiliz Sömürge Yönetimi'ne iletmış, bunlara yapılacak işlemleri takip etmek amacıyla Merkez Heyeti'ni seçerek görevlendirmiş ve İngiliz yönetiminin 1928 yılında kaldırdığı Müftülük makamına Baflı avukat Ahmet Sait Efendi'yi görevlendirmiştir.³⁴ M. Necati Bey'in girişimi İngiliz Sömürge Yönetimi tarafından ciddiye alınmamış ve görevlendirilen Müftü Ahmet Sait Efendi'nin bu görevi yapamayacağı ilan edilmişse de buna uyulmamış, yeni Müftü Lefkoşa'ya gelerek çalışmalarına başlamıştır.³⁵

Kavanin Meclisi üyesi M. Necati Bey ile arkadaşlarının tutum ve eylemleri Kemalist olarak tanımlanmıştır. İngiliz arşiv belgelerinde de M. Necati Bey'in liderliğini üstlendiği Halkçı grubun faaliyetlerinin Kemalist akımdan etkilendiği raporlaştırılmıştır.³⁶

Gazi Mustafa Kemal Paşa önderliğinde Türkiye'de yürürlüğe sokulan reformların bir başkası ise 1934 yılında olmuştur. Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM)'nde 21 Haziran 1934 tarihinde kabul edilen 2525 sayılı kanun gereğince³⁷ her Türk vatandaşına soyadı verilmesi hükümleştirilmiştir. Kıbrıs Türk toplumu Soyadı Kanunu'nu da tıpkı diğer reformlarda olduğu gibi hemen benimsemişlerdir. Gazi Mustafa Kemal Atatürk, bu kanun kapsamında olmak üzere; Mehmet Remzi Bey'e "Okan", M. Necati Bey'e "Özkan" ve diplomat Fatih Bey'e ise "Güvendiren" soyadlarını bizzat kendisi vermiştir.³⁸

Bu dönemde Kıbrıs Türk liderliği Kemalist akımdan etkilenip Türkiye'de hayata geçirilen Devrimleri Ada'da uygularken kamuoyu da milli günleri coşkuyla kutlamış ve Anavatan ile bağıını sürekli canlı tutmuştur. Milli Mücadele'nin dönüm günlerini temsil eden; 23 Nisan, 19 Mayıs ve 29 Ekim Kıbrıs Türk toplumunda da aynı duyguyu yaratmıştır.³⁹

Türkiye'de 29 Ekim gününün Cumhuriyet Bayramı olarak kutlanması kararı⁴⁰, Kıbrıs Türk toplumunda da karşılık bulmuştur. Söz gazetesinde 17 Ekim 1925 tarihinde yer alan "Muhterem Gazi'nin açtığı nurlu ve feyizli yolda yürümek her Türk'ün milli vazifesidir." başlıklı yazıda⁴¹ Cumhuriyet Bayramının Kıbrıs Türkleri tarafından da coşku ile kutlanması istenmiştir. Nitekim Kıbrıs Türkleri sonraki yıllarda her 29 Ekim'i Türkiye'deki coşkuya benzer şekilde kutlanmış, hatta 29 Ekim günü de dâhil olmak üzere Türkiye'de kutlanan 23 Nisan, 19 Mayıs, 30 Ağustos günlerinin resmî tatil olması için İngiliz Sömürge Yönetimi'ne başvuruda da bulunulmuştur.⁴²

³³ Ergin Birinci, *Necati Özkan (1899-1970)*, C. I, Lefkoşa: Necati Özkan Vakfı, 1997, 141; İ. Baydü Özkan (M. Necati Özkan'ın oğlu) ile yapılan sözlü tarih görüşmesi, 24 Ağustos 2023, Girne-KKTC.

³⁴ Hikmet Afif Mapolar, *Aslar, Bir Devre Adını Yazanlar-1987*, Lefkoşa: Necati Özkan Vakfı Yayınları, 2016, 56; Balyemez, *İngiliz Yönetimi*, 100-110.

³⁵ "Milli kongre ve ittihaz ettiği mukarrerat", *Söz*, 7 Mayıs 1931, 1 ve 2; "Hükümet ilânı münasebetile", *Söz*, 21 Mayıs 1931, 3, 5; "Yeni müftünün Lefkoşa'ya teşrifi, Halkın yüksek tezahüratı", *Söz*, 28 Mayıs 1931, 1,3.

³⁶ *FCO 141-2465-474-749*, Political Situation in Cyprus From October 1934 to the end of April 1935, Secret.

³⁷ *T.C. Resmi Gazete*, 2 Temmuz 1934, Sayı:2741.1.

³⁸ Erdal Yurdakul, *Kıbrıs Türkleri ve Atatürk İnkâlâplarının Kıbrıs'ta Uygulanması*, Ankara: Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, 2002, 91; Birinci, *Necati Özkan*, C.I, 224.

³⁹ "Büyük Gazi Eserini İkmal etti", *Söz*, 28 K.Sani 1932; "Yarın Türk Dünyasının En Büyük Bayramının Yıldönümüdür", *İstiklal*, 28 Ekim 1949; *KKTC Milli Arşiv ve Araştırma Dairesi (Bundan sonra MAAD) KTY 04-32-01*, "(H) Şaşmaz tarafından Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'ye gönderilen 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı Kutlaması; Dr. Fazıl Küçük, "30 Ağustos", *Halkın Sesi*, 30 Ağustos 1944; Dr. Fazıl Küçük, "19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramımız Kutlu Olsun", *Halkın Sesi*, 19 Mayıs 1944; Dr. Fazıl Küçük, "23 Nisan 1920 Türk Kâbesinde Milli Hâkimiyetin ve Cumhuriyet Çocuklarının Bayramını Tanıtan bir gündür. Bayramımız kutlu olsun", *Halkın Sesi*, 23 Nisan 1944.

⁴⁰ *TBMM Zabıt Ceridesi*, C.18, İ.106, C.1, 19 Nisan 1925, 156-157.

⁴¹ "Muhterem Gazi'nin açtığı nurlu ve feyizli yolda yürümek her Türk'ün milli vazifesidir.", *Söz*, 17 Ekim 1925'den aktaran Yurdakul, *Kıbrıs Türkleri*, 69.

⁴² *MAAD KTY 04-1943-172-01*, KATAK Lefkoşa Federasyon Toplantısı kararları; *FCO 141-2816-13,14*, KATAK Başkanı M. İzzet tarafından 21 Haziran

Kemalist M. Necati Özkan, zaman zaman Türkiye'nin Kıbrıs Konsolosu'na Ada'daki gelişmeler konusunda bilgi vermiştir.⁴³ İngiliz Sömürge Yönetimi hem Kemalist Halkçı grubun faaliyetleri hem de Kıbrıs Türklerinde günden güne çoğalan Anavatan'a olan bağlılık karşısında tepkisiz kalmamış ve istihbarat faaliyetlerini Kıbrıs Türk liderlerine yöneltmiş ve Kemalist Halkçı grup üyelerini İngiliz karşıtı olarak fişlemiştir.⁴⁴

Deniz Harp Okulu öğrencilerini taşıyan Hamidiye zırhlısının 1938 yılı haziran ayındaki Kıbrıs ziyareti de Atatürk ve Türkiye coşkusu arttıran bir başka gelişme olmuştur. Anavatan'dan askeri bir geminin Kıbrıs'a geldiğini duyan binlerce kişi Mağusa limanına gitmiş⁴⁵ ve "Yaşasın Atatürk" tezahüratları ile sevinç gösterileri yapmışlardır.⁴⁶

Kıbrıs Türklerinin Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ü ve Devrimlerini benimsemelerinin sonucu olarak yükselen milli bilinçleri İngiliz Sömürge Yönetimi'ni tedirgin etmiştir. İngiliz yönetimi milli duyguları kontrol etmek amacıyla; Türk Bayrağı'nın kullanılması, Atatürk'ün fotoğraflarının asılması, Türkiye'den Ada'ya görevli gelen öğretmenlerin çalışma izinlerinin kısıtlanması/kaldırılması vb. politikaları bir süreliğine de olsa yürürlüğe sokmuştur.⁴⁷ Ancak İngiliz Sömürge Yönetimi'nin engellemelerine rağmen Kıbrıs Türkleri, Türk bayraklarını evlerinde bulundurmaya devam etmişler, hatta Türk ilkokullarında görevli öğretmenlerin gizlice sınıfa getirdikleri Türk bayrakları öğrenciler tarafından öpüldükten sonra derse başlanmıştır.⁴⁸

İngiliz Sömürge Yönetimi'nin bu kapsamdaki bir başka uygulaması ise 1938 yılında olmuş ve Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün 10 Kasım 1938 tarihinde vefat etmesi üzerine Türkiye'de hazırlanan Atatürk belgeselinin Kıbrıs'a girişini engellemiştir. Bu engelleme karşısında İngiltere'nin Ankara Büyükelçisi 24 Aralık 1938 tarihinde Dışişleri Bakanlığına çağırılmıştır. Dışişleri Bakanlığı Genel Müdürü Esat Atuner ile görüşen İngiliz Büyükelçiliği Müsteşarı Morgan, Hamidiye zırhlısının Mağusa'yı ziyaretinden dolayı çoğalan Kıbrıs Türk milli duygularının daha da artacağı endişesi ile Atatürk belgeselinin Ada'ya girişinin yasaklandığını ifade etmiş, İngiliz karşıtı ve Kemalist hareketin lideri M. Necati Özkan'ın desteklenmemesi önerisinde bulunmuştur.⁴⁹

Kıbrıs'ta 1931 yılındaki Rum İsyanı sonrası yürürlüğe giren Kıbrıs Türklerinin milli duygularını kontrol altında tutma politikası İkinci Dünya Savaşı öncesine kadar devam etmiştir. İngiliz Sömürge Yönetimi bu politikanın uygulanması amacıyla bir yandan Türk Bayrağı'nın asılmasını vb. engellemeleri yürürlüğe sokarken diğer yandan da Kıbrıs Türk liderlerini yakından takip etmiş, M. Necati Özkan gibi Atatürkçüleri ise hem fişlemiş hem de Türkiye'ye şikâyet etmiştir.

3. Kıbrıs'taki Yeni Dönemde Atatürk ve Milli Semboller Algısı (1941-1960)

İngiltere daha İkinci Dünya Savaşı devam ederken Kıbrıs politikasını değiştirme kararı almış ve yerel toplumlara siyasi örgütlenme hakları tanımıştır. Bu kapsamda olmak üzere Kıbrıs Rumları 1941 yılında Çalışan Halkın İlerici Partisi (AKEL)'i, Kıbrıs Türkleri ise 1943 yılında Kıbrıs Adası Türk Azınlığı Kurumu (KATAK)'ı kurmuştur.⁵⁰

İngiliz Sömürge Yönetimi İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde. 1931 yılından itibaren uyguladığı milli duyguları kontrol altına alma yönündeki politikasından vazgeçmiş, bu durum Kıbrıs Türklerinin milli günlerin kutlanması ve milli sembollerin taşınması konusundaki isteklerinin hayata geçirilmesini kolaylaştırmıştır. Daha önce olduğu gibi bu dönemde de yerel basında milli günler ile ilgili haberlere sıkça yer verilmiş, görünür yerlere Türk bayrakları serbestçe asılmış, Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün ilkeleri Kıbrıs Türk toplum haklarını arama mücadelesinde rehber olmuştur.

1944 tarihinde İngiliz Sömürge Yönetimi'ne gönderilen ve Kıbrıs Türk toplumu taleplerini içeren resmi yazı; MAAD KTY 04-1944- 71-01, KATAK Baf Federasyon Başkanı İhsan Ali'nin KATAK Başkanına gönderdiği yazı, 26 Mart 1944; MAAD, KTY 04-1944-104-01, "KATAK Konfederasyon Sekreterliğinden", 3 Mayıs 1944.

⁴³ BCA 030-10-124-886-14, Türkiye Cumhuriyeti Lefkoşa Konsolosunun Hariciye Vekâletine gönderdiği 4-5 Teşrinisani 1936 tarihli Kıbrıs Türkleri hakkındaki raporu.

⁴⁴ FCO 141-2551, 3, Lefkoşa Polis Karargâhından Sömürge Sekreterine Gönderilen yazı, 2 Kasım 1936, Gizli, C.I.D.No:1099/55.

⁴⁵ Söz, 18 Haziran 1938, Sayı:1180, 2; Birinci, Necati Özkan, C.I, 235.

⁴⁶ İngiliz Arşiv belgesi Public Record Office (PRO) (FO 371/21935)'den aktaran Birinci, Necati Özkan, C.I, 235-236.

⁴⁷ BCA 030-10-124-886-14, Türkiye Cumhuriyeti Lefkoşa Konsolosunun 4-5 Teşrinisani 1936 tarihli Kıbrıs Türkleri hakkındaki Raporu; Şükrü Sina Gürel, *Kıbrıs Tarihi:1878-1960, Kolonyalizm, Ulusçuluk ve Uluslararası Politika*, İstanbul: İmge Yayınevi, 1984, C. I, 141-147.

⁴⁸ İsmail Bozkurt ile KKTC'de yapılan sözlü tarih görüşmesi, 6 Aralık 2023; İ. Baydü Özkan ile yapılan sözlü tarih görüşmesi, 24 Ağustos 2023; Fuat Veziroğlu ile yapılan sözlü tarih görüşmesi, 18 Mayıs 2023, Lefkoşa/KKTC.

⁴⁹ Public Record Office (PRO/ FO 371/23296'dan aktaran Birinci, Necati Özkan, C.I, 246.

⁵⁰ Kıbrıs Türklerinin Siyasi Örgütlenmeleri konusundaki ayrıntılı bilgi için bkz. Balyemez, *İngiliz Yönetimi Döneminde Kıbrıs Türklerinin Siyasi Örgütlenmeleri (1923-1960)*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2021.

İngiliz Sömürge Yönetimi, bu dönemde de Kıbrıs Türk liderlerini fişlemeye devam etmiştir. Daha İkinci Dünya Savaşı devam ederken Kıbrıs Türk toplum haklarını arama mücadelesine başlayan Kıbrıs Milli Türk Halk Partisi Kurucu Başkanı ve Halkın Sesi gazetesi sahibi Dr. Fazıl Küçük, “Kemalist ve İngiliz karşıtı” olarak rapor edilmiştir.⁵¹ Söz konusu bilginin yer aldığı ve yetmiş yıl erişim yasağı getirilmiş İngiliz arşiv belgesinde dikkati çeken ayrıntının ise İngiliz karşıtlığının ve Kemalist olmanın birlikte değerlendirilmiş olduğu ifade edilebilir.

Kıbrıs Türk toplum ileri gelenleri özellikle Türkiye’de iktidarın değiştiği 1950 yılından sonra Atatürkçü politikaların Ada’da uygulanması konusunda zaman zaman tepkiyle de karşılaşmışlardır. Bu konudaki bir gelişme 1951 yılında Ankara’da yaşanmıştır. Kıbrıs Türk Kurumlar Federasyonu (KTKF) Başkanı Faiz Kaymak, 1951 yılı kasım ayında resmi temaslarda bulunmak üzere Türkiye’ye gelmiştir. Diyanet İşleri Başkanı Eyüp Sabri Hayırlıoğlu, Faiz Kaymak ile yaptığı görüşmede; yeni seçilen Kıbrıs Müftüsünün iyi ve onurlu bir kişi olduğunu, Kıbrıs’taki siyasi provokatörlerin eski Müftü hakkında propaganda yaparak yeni Müftüyü eleştirdiklerini ifade ettikten sonra Kıbrıs’ta ezanın Türkçe okunmasına dair eleştirilerini de söylemiştir. Diyanet İşleri Başkanı ezanın Arapça okunması konusundaki düşüncesini söyleyince KTKF Başkanı Faiz Kaymak buna karşı çıkmış ve Atatürk’ün ezanın Türkçe okunması konusunda direktifi olduğunu Kıbrıs Türk toplumunun buna uygun davranmak istediğini belirtmiş ve Diyanet İşleri Başkanı’nın önerisini reddetmiştir.⁵²

Kıbrıs Türk Kurumlar Federasyonu başkanı Faiz Kaymak, İzmir’in Yunan işgalinden kurtuluşu ve Lefkoşa’nın Osmanlı ordusu tarafından fethi münasebetiyle 9 Eylül 1952 tarihinde düzenlenen toplantıda yaptığı konuşmada Anadolu’daki Kurtuluş Savaşı’na vurgu yapmış ve Gazi Mustafa Kemal Atatürk’ü anmıştır.⁵³

Kıbrıs’taki Atatürk sevgisinin görünürlüğünü daha da arttıran gelişmeler 1957 yılından sonra başlamıştır. Bu yöndeki ilk girişim Lefkoşa Türk Ortaokul Komisyonu tarafından alınmış ve açılacak yeni okula “Lefkoşa Atatürk İlkokulu” adının verilmesini kararlaştırmıştır.⁵⁴

Kıbrıs Türkleri, 1 Nisan 1955 yılında başlayan Rum saldırılarından sonra direniş örgütleri kurmaya başlamışlar ve yaklaşık üç buçuk yıl süren bir dönem boyunca çatışma halinde olmuşlardır.⁵⁵ Kıbrıs Türk direniş örgütlenmelerinin sonucusu olan ve 1957 yılı kasım ayında kurulan Türk Mukavemet Teşkilatı (TMT)’ye üye kabulünde uyguladığı ritüel Türkiye Bayrağı-silah ve Kuran’ı Kerim’in üzerine el bastırmak suretiyle yemin ettirmek olmuştur.⁵⁶ Kıbrıs’taki çatışmalar, 1958 yılı ağustos ayında sona ermiş ve taraflar arasında görüşmeler başlamıştır. Amerika Birleşik Devletleri’nin de aktif olarak katıldığı bu görüşmeler 1959 yılında uzlaşma ile sonuçlanmış ve şubat ayında önce Zürih’te sonra da Londra’da imzalanan antlaşmalarla Kıbrıs Cumhuriyeti’nin kuruluşuna giden süreç başlamıştır.⁵⁷

Kıbrıs’ta 1959-1960 yılları Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasasını hazırlama çalışmaları ile İngiltere’nin Ada’daki egemenliğini devretmesine dair esasların tespit edilmesiyle geçmiştir. Kıbrıs Türkleri bu dönemde eğitim sistemini Türkiye ile paralel bir yapıya getirmek konusunda Milli Eğitim Bakanlığı uzmanlarından teknik ve danışmanlık desteği almaya başlamışlardır.⁵⁸

Bu dönemde bir başka gelişme daha yaşanmıştır. Kıbrıs Türk Kurumlar Federasyonu Başkanı Rauf R. Denктаş⁵⁹ 28 Mayıs 1959 tarihinde Milli Eğitim Bakanlığına gönderdiği yazıda Kıbrıs’taki şehir meydanlarına konulmak üzere sekiz adet Atatürk büstüne ihtiyaç olduğunu bildirmiştir.⁶⁰

⁵¹ FCO 141-3234-35, Turkish Politicians and Personalities, Nicosia District.

⁵² FCO 141-3234-28, Lefkoşa Komiseri’nin 1.11.52 tarihli Aylık Raporu.

⁵³ FCO 141- 3234-15, Intelligence Weekly, Turkish Affairs, 11.9.52.

⁵⁴ Osman Örek Arşivi, Tasnif Edilmemiş Belge, Osman Örek tarafından Lefkoşa Kıbrıs Türk Ortaokul Komisyonu’na 6 Aralık 1957 tarihinde gönderilen yazı; EK-1.

⁵⁵ Kıbrıs’ta 1955 yılında başlayan toplumlararası çatışmalar için bkz. Balyemez, *İngiliz Yönetimi*, 330-352.

⁵⁶ Fikret Kürşat ile yapılan sözlü tarih görüşmesi, Lefkoşa 16 Mayıs 2023; Çetin Serez ile yapılan sözlü tarih görüşmesi, Lefkoşa 07 Aralık 2023.

⁵⁷ Zürih ve Londra Antlaşmaları için bkz. FCO 141-4405, 1959-60, Courts, Implementaiton Zurich& London Aggrements.

⁵⁸ Kıbrıs Türklerinin eğitim sistemlerini kurma girişimleri konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. Mehmet Balyemez, Tuba Yavaş, “Kıbrıs Cumhuriyeti’ne Geçiş Sürecinde Kıbrıs Türk Eğitim Sistemi’nin Belirlenmesine Yönelik Girişimler”, *Kıbrıs’ta Türk Varlığı*, Ed. Adem Çalışkan, İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık, 2022, 427-458.

⁵⁹ Kıbrıs Türk Kurumlar Federasyonu’nun 1957 yılı ekim ayında yapılan olağan genel kurul toplantısında, kurulduğu günden itibaren Başkanlık yapan Faiz Kaymak’ın yerine Rauf R. Denктаş seçilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Balyemez, *İngiliz Yönetimi*, 279-297.

⁶⁰ MAAD, *Tasnif Edilmemiş Belge*, T.C. Maarif Vekâleti’nin KTKF Başkanına 29 Temmuz 1959 tarihinde gönderdiği “(8) Tane Atatürk büstünün gönderildiği h.” konulu yazısı, Sip. No: 800-801, Seri: C, EK-2.

T.C. Maarif Vekâleti, KTKF Başkanı Denктаş'ın istediği Atatürk büstlerini İstanbul Sultan Ahmet Erkek Sanat Enstitüsü'ne yaptırmış ve 10 Temmuz 1959 tarihinde Marmara Vapuru ile Kıbrıs'a göndermiştir.⁶¹

Maarif Vekâleti, Kıbrıs'taki Türk kurumlarına konulmak üzere dört adet daha Atatürk büstünün İzmir Mithat Paşa Erkek Sanat Enstitüsü'ne hazırlatıldığını, söz konusu büstlerin tamamlanmasından sonra Kıbrıs'a gönderileceğini aynı yazıda belirtmiştir.⁶²

Kıbrıs Türk Kurumlar Federasyonu, Maarif Vekâleti'nin gönderdiği Atatürk büstlerinin konulacağı kaza merkezleri ile kurumları tespit etmek amacıyla öncelikle kendisine bağlı örgüt merkezlerinden istekleri toplamış⁶³, daha sonra ise 1959 yılı haziran ayında bu yerleri kararlaştırdıktan sonra bir yazı ile ilgili yerlere bildirmiştir. Kıbrıs Türk Kurumlar Federasyonu Başkanı Rauf R. Denктаş, Maarif Vekâleti tarafından gönderilen Atatürk büstlerinden beşinin; Galatya Ortaokulu, Lefke, Larnaka, Leymason (Limasol) ve Mağusa kaza merkezlerine konulmasına karar vermiştir.⁶⁴ Kıbrıs Türk Kurumlar Federasyonu, Atatürk büstlerinin konulacağı kaza merkezleri ile kurumların tespit edildiği günlerde, Maarif Vekâleti'ne gönderdiği yazıda, talep edilen Atatürk büstlerinin hazırlanarak gönderilmesinden duyulan memnuniyet " ... *Bu vesile ile yavruvatan ve Kıbrıs Türkleri hakkında gösterilen derin alaka ve şefkatten minnet ve şükran dolu bütün varlığımızla Anavatan sarsılmaz bağlılığımızı bir kez daha teyit eder(iz)...*" şeklinde ifade edilmiştir.⁶⁵ Maarif Vekâleti tarafından hazırlattırılan ve Kıbrıs'a gönderilen Atatürk büstleri 17 Temmuz 1959 tarihinde Larnaka'ya gelmiş ve ilgilileri tarafından teslim alınmıştır.⁶⁶

Kıbrıs Türk halkı Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluş hazırlıklarının yapıldığı 1959 yılında Atatürk büstlerini Ada'nın önemli kazaları ile resmi kurumlara koydurmak suretiyle hem Rumlara hem de İngilizlere açık bir mesaj vermiştir: Kıbrıs Türk halkının Var Olma ve Bağımsızlık mücadelesinde rehber kabul edilen Gazi Mustafa Kemal Atatürk Kıbrıs Türklerinin de kahramanıdır. Bununla birlikte Kıbrıs'ı fetheden Padişah II. Selim, Sadrazam Alemdâr Mustafa Paşa veya bir başka Kıbrıs Türk aydınının büstü yerine Atatürk'ün tercih edilmiş olmasını da Gazi'nin toplumun uzlaşısı ile kabul ettiği bir lider olarak benimsenmesinin dışı vurumu olduğu söylenebilir.

4. Kıbrıs Cumhuriyeti ve Sonrası Dönemde Atatürk ve Milli Semboller Algısı (1960-2023)

Kıbrıs Cumhuriyeti, 16 Ağustos 1960 tarihinde imzalanan Lefkoşa Antlaşması ile ilan edilmiştir. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin anayasal yapısı, "*Fonksiyonel Federasyon*" olarak tasarlanmış ve "*Başkanlık*" rejimi öngörülmüştür. Kıbrıs Türkleri ile Rumların kurucu ortak olarak yer aldıkları Kıbrıs Cumhuriyeti'nde, yerel halklara kendi Cemaat Meclislerini kurmaları ve toplum ihtiyaçlarına yönelik düzenleme yapmaları hakkı tanınarak "*kısmi özerklik*" de verilmiştir.⁶⁷

Kıbrıs'taki anayasal düzen 1963 yılı aralık ayına kadar devam etmiştir. Bu dönem, bir yandan Cumhurbaşkanı Makarios'un Kıbrıs Türklerine sağlanan anayasal hakların verilmemesi için yaptığı hukuk dışı uygulamaları ile kamu düzeninin Rumlar lehine değiştirilmesine dair girişimlerine diğer yandan ise Cumhurbaşkanı Yardımcısı Dr. Fazıl Küçük'ün Kıbrıs Türk halkına tanınmış hakların korunması/ elde edilmesine yönelik çabalarına şahit olmuştur.⁶⁸

Kıbrıs Cumhuriyeti'nin iki kurucu ortağının dinamik olarak içinde bulunduğu bu gelişmeler 1963 yılı kasım ayının son günlerinden itibaren yeni bir sürece evrilmiştir. Cumhurbaşkanı Makarios, Kıbrıs Türk halkına tanınan hakların anayasal düzenin çalışmasına engel olduğu gerekçesi ile 13 maddelik anayasa değişiklik önergesini 30

⁶¹ MAAD, *Tasnif Edilmemiş Belge*, T.C. Maarif Vekâleti'nin KTKF Başkanına 29 Temmuz 1959 tarihinde gönderdiği.

⁶² MAAD, *Tasnif Edilmemiş Belge*, T.C. Maarif Vekâleti'nin KTKF Başkanına 29 Temmuz 1959 tarihinde gönderdiği.

⁶³ MAAD, *Tasnif Edilmemiş Belge*, Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu Başkanı Rauf R. Denктаş'ın örgütlerine gönderdiği tarihsiz yazı taslağı EK-3.

⁶⁴ MAAD, *Tasnif Edilmemiş Belge*, Kıbrıs Türk Kurumlar Federasyonu Başkanı Rauf R. Denктаş'ın Lefke ve Galatya Ortaokul Müdürlüğüne gönderdiği 05 Haziran 1959 tarihli yazı. EK-4. (Yazının üstüne tükenmez kalem ile Atatürk Büstlerinin gönderileceği diğer kaza merkezleri not olarak yazılmıştır.)

⁶⁵ MAAD, *Tasnif Edilmemiş Belge*, Kıbrıs Türk Kurumlar Federasyonu Başkanı Rauf R. Denктаş'ın T.C. Maarif Vekâleti Mesleki ve Teknik öğretim Teknik Büro Müdürlüğüne gönderdiği 3 Haziran 1959 tarih ve "Kıbrıs için Atatürk Büstleri" konulu yazı. EK-5.

⁶⁶ MAAD, *Tasnif Edilmemiş Belge*, Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu Başkanı Rauf R. Denктаş'ın T.C. Maarif Vekâleti Teknik Büro Müdürlüğüne gönderdiği 31/7/59 tarih ve No:159/176/59 numaralı yazı. EK-6.

⁶⁷ Kıbrıs Cumhuriyeti Anayasası için bkz. https://www.parliament.cy/images/media/assetfile/Syntagma_TU.pdf. (Erişim. 05.08. 2023)

⁶⁸ Dr. P.N. Vanezis, *Makarios, Faith&Power*, London-New York-Toronto: Abelard-Schuman Ltd. 1971, 141-151; Zaim M. Necatigil, *The Turkish Republic of Northern Cyprus in Perspective*, Lefkoşa: Tezel Offset and Printing Co. Lmt., 1985, 4; Vehbi Zeki Serter, *Adım Adım Kıbrıs Cumhuriyeti (1960-1963)*, Ankara: Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, 2014, 79-152.

Kasım 1963 tarihinde Cumhurbaşkanı Yardımcısı Dr. Fazıl Küçük'e vermiştir.⁶⁹ Bu önemli gelişmeden birkaç gün sonra Kıbrıs Türk halkının manevi dünyasında çok önemli bir konumda olan ve 29 Ekim 1963 tarihinde Lefkoşa Girne kapısına dikilen⁷⁰ Atatürk heykeline 5 Aralık Perşembe günü bombalı saldırıda bulunulmuştur. Kıbrıs Rum örgütü EOKA tarafından yapıldığı iddia edilen bu saldırı sonrası iki toplum arasındaki gerginlik daha da artmış ve İçişleri Bakanı Poligarbos Yorgacis'in hazırladığı Kıbrıs Türklerini yok etmeyi amaçlayan "*Akritas Planı*" 21 Aralık Cumartesi gününün erken saatlerinden itibaren uygulanmaya başlanmıştır.⁷¹

Kıbrıs Türkleri ve Rumlar arasında 1963 yılı aralık ayında başlayan toplumlararası çatışmalar, zaman zaman kesintiye uğrasa da 1967 yılına kadar devam etmiştir. Kıbrıs Türkleri 1967-1974 yılları arasında bir yandan Rumlarla yapılan müzakerelere yoğunlaşmış diğer yandan da geleceklerine dair belirsizlikleri gidermeye çalışmışlar ve bir bakıma Var Olma Mücadelesi vermeye devam etmişlerdir.

Kıbrıs Türk halkının bu mücadelesindeki önemli bir safha da Türkiye'nin 20 Temmuz 1974 Cumartesi günü başlattığı Barış Harekâtı olmuştur. Yunan Cunta Hükümeti'nin destelediği Nikos Sampson liderliğindeki EOKA-B örgütünün Cumhurbaşkanı Makarios'a karşı 15 Temmuz 1974 tarihinde yaptığı darbe sonrasında Türkiye, 1959 Zürih Antlaşması'nda yer alan "*Garantörlük*" hakkını kullanmış ve Kıbrıs'ta bozulan anayasal düzeni tekrar sağlamak amacıyla Türkiye Cumhuriyeti tarihinde milli güç unsurlarının katıldığı ilk ve tek sınır dışı üçlü harekâtı başlatmıştır. Kıbrıs Barış Harekâtı, 16 Ağustos 1974 tarihine kadar sürmüş ve aynı gün imzalanan ateşkes antlaşması ile çatışma durumu sona ermiştir.

Kıbrıs Türklerinin yaklaşık 11 yıldır yakından hissettikleri güvenlik kaygısını ortadan kaldıran Kıbrıs Barış Harekâtı'ndan yaklaşık altı ay sonra, 13 Şubat 1975 tarihinde Kıbrıs Türk Federe Devleti (KTFD) kurulmuştur. Kıbrıs Türklerinin milli iradeleri ile kurdukları Kıbrıs Türk Federe Devleti Anayasası 8 Haziran 1975 tarihinde halkoyuna sunulmuş ve kabul edilmiştir. KTFD Anayasası Birinci Kısım Genel İlkeler alt başlığında Kıbrıs Türk Federe Devleti'nin şekli ve nitelikleri "*Kıbrıs Türk Federe devleti, demokrasi, sosyal adalet ve hukukun üstünlüğü ilkelerine dayanan laik bir Cumhuriyettir.*" olarak ifade edilmiştir.⁷²

KTFD Anayasası Birinci Kısım'da ifade edilen bir detayın dikkat çekici olduğu söylenebilir. Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün çok önemseydiği ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş felsefesinin en önemli unsurlarından biri olan "*Laik ve Sosyal Hukuk Düzeni*" ifadesi KTFD Anayasası'nda da aynen yer almıştır. Bu ifade de açıkça görüldüğü üzere Kıbrıs Türk halkının devletleşme sürecinin önemli bir aşamasında da Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün ilkeleri göz önünde bulundurulmuştur.

KTFD Anayasası'nda Atatürk'ü referans eden başka düzenlemeler de yapılmıştır. Kıbrıs Türk siyasi partilerinin uymaları gereken esaslara dair 57'nci maddede yapılan düzenlemede; "*Siyasal partilerin tüzükleri, programları ve faaliyetleri, insan hak ve özgürlüklerine dayanan demokratik ve laik devlet ile Atatürk ilkelerine uymak zorundadır, bunlara uymayan partiler temelli kapatılır.*"⁷³ hükmü yer almıştır.

Yapılan düzenlemede Atatürk ilkelerine uymayan siyasi partilerin kapatılacağına dair yaptırım da içeren hüküm, Kıbrıs Türk halkının ve siyasi liderlerinin Atatürk İlke ve İnkılâplarına olan hassasiyetinin bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

KTFD niteliklerini düzenleyen Anayasa 1'nci madde ile Kıbrıs Türk Siyasi Partileri'nin uyacağı esasları düzenleyen 57'nci madde haricindeki başka düzenlemeler 64 ve 80'nci maddelerde yer almıştır. Söz konusu maddelerde milletvekillerinin ve KTFD Başkanının göreve başlamadan önce etmeleri zorunlu olan yemin içerikleri yer almıştır. Her iki yemin metninde de ortak olan "*...Atatürk ilkelerine saygı göstereceğime...*"⁷⁴ dair ayrıntıda KTFD'nin en üst düzeydeki makam olan KTFD Başkanı ile yasama ve yürütme organlarının görevlerini icra ederken Atatürk ilkelerini dikkate almaları istenmiştir.

⁶⁹ "Hayır Türk Bombası Değil Palikarya Bombası", *Nacak*, 6 Aralık 1963, 1.

⁷⁰ Serter, *Adım Adım Kıbrıs*, 1.

⁷¹ Akritas Planı ayrıntılı bilgi için bkz. Rauf R. Denктаş, *Akritas Planı ve Gençliğe Sesleniş*, Lefkoşa: Yorum Yayınları, 1994; Türkiye Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı. <https://www.mfa.gov.tr/akritas-plan.en.mfa> (Erişim: 24.12.2023).

⁷² Kıbrıs Türk Federe Devleti Anayasası için bkz. Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Mahkemeler web sayfası; <https://www.mahkemeler.net/cgi-bin/anayasa.aspx> (Erişim: 10.08.2023); Hamza Eroğlu, "KKTC'yi yaratan Tarihi Sürec ve Son Gelişmeler", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, XVIII/ 54, 735-793

⁷³ Kıbrıs Türk Federe Devleti Anayasası.

⁷⁴ Kıbrıs Türk Federe Devleti Anayasası.

KTFD Meclisi, sekiz yıla yakın bir süre Kıbrıs Türk halkının milli iradesini ve anayasal düzeni oluşturan kurumları bünyesinde barındırdıktan sonra, dönemin gelişen dinamikleri gereğince 15 Kasım 1983 tarihinde Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC)'ye dönüşmüştür. KKTC Anayasası 5 Mayıs 1985 tarihinde yapılan halkoylaması sonucu kabul edilerek yürürlüğe girmiştir.⁷⁵

KKTC Anayasası'nda da Atatürk İlke ve İnkılâplarına dair vurgular yapılmıştır. Anayasa'nın "*Başlangıç*" bölümünde "*Kıbrıs Türk Halkı*"na hitap edilen kısımda;

Egemenliğin kayıtsız şartsız sahibi olarak;

....insan hak ve özgürlüklerini, hukukun üstünlüğünü, kişilerin ve toplumun huzur ve refahını korumayı içeren çok partili, demokratik, laik ve sosyal hukuk devletini gerçekleştirmek; ve Atatürk ilkelerine bağlı kalmak ve özellikle O'nun "**Yurtta barış, dünyada barış**" ilkesini yaygınlaştırmak amaçları ile.. 15 Kasım 1983 tarihinde kurulan Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Anayasası olarak kabul ve ilân eder...⁷⁶

Bu bölümde dikkati çeken ayrıntının; 1974 yılında gerçekleştirilen Kıbrıs Barış Harekâtı ile "*Yurtta Barış*"ı sağlayan Kıbrıs Türk halkının milli iradesiyle kurulan Devlet'in uluslararası örgütler ve bağımsız devletler tarafından tanınmayarak izolasyona ve ekonomik ambargolara maruz bırakılmasına tepki olarak Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün dış politika ilkesinin barışçı bir yaklaşımla KKTC Anayasası'nda da yer alması olduğu söylenebilir.

KKTC'nin "*Devlet Şekli ve Nitelikleri*"nin ifade edildiği Madde 1'de tıpkı Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda olduğu gibi demokrasi, sosyal adalet, hukukun üstünlüğü ve laiklik kavramları kullanılmış, Madde 9'da ise bu kavramların "*Değiştirilemez*" olduğu belirtilmiştir.⁷⁷

KKTC Anayasası'nın üç farklı maddesinde daha "*Atatürk İlke ve Devrimleri*" ifadesi geçmektedir. Anayasa'nın 59'uncu maddesinde düzenlenen "*Öğrenim ve Eğitim Hakkı*" başlıklı kısmındaki hüküm şu şekilde ifade edilmiştir:⁷⁸ "*Halkın öğrenim ve eğitim gereksinimlerini sağlama Devletin başta gelen ödevlerindedir. Devlet, bu ödevini, Atatürk İlkeleri ve Devrimleri doğrultusunda, ulusal kültür ve manevi değerlerle bezenmiş bir muhteva, çağın ve teknolojinin gelişmesine, kişinin ve toplumun istek ve gereksinimlerine yanıt verecek planlı bir şekilde yerine getirir.*"

KKTC'de faaliyet yürütecek olan siyasi partilerin uyacağı ilkeleri belirleyen 71'nci maddede ise hiçbir siyasi partinin tüzük, program ve çalışmalarında Atatürk İlke ve İnkılâplarına aykırı bir madde olamayacağı ifade edilmiştir.⁷⁹

KKTC Anayasası Madde 82 ve 100'de ise, tıpkı KTFD Anayasası'nda olduğu gibi, Cumhurbaşkanı ve milletvekillerinin göreve başlamadan önce ant içme töreninde söyleyecekleri metinde "*...hukukun üstünlüğüne, demokratik, laik ve sosyal hukuk devleti ve Atatürk İlke ve İnkılâplarına bağlı kalacağıma...*" ayrıntısına yer verilmiştir.⁸⁰

KKTC Anayasası'nda yer alan "*Atatürk İlke ve İnkılâplarına bağlı olmak*" ifadesi Milli Eğitim Kanunu'nda da belirtilmiştir. KKTC Milli Eğitim Yasası (17-1986) İkinci Kısım'da yer alan "*Milli Eğitim Sistemini Düzenleyen Genel Esaslar*" başlığı altında yer alan "*Amaçlar*" alt başlığında yer alan ilkelere biri de aşağıdaki gibi düzenlenmiştir:⁸¹ "*Kıbrıs Türk Milli Eğitiminin genel amacı,... (1) Atatürk ilke ve devrimleri ile yurttaşlar arasında bir fikir ve duygu ortaklığını amaçlayan, çağdaşlaşmayı hedefleyen ve Türk milletini milli bilince vardırıran Atatürk milliyetçiliğine, demokrasi, sosyal adalet ve hukukun üstünlüğü ilkelerine bağlı, bunları koruyan ve geliştiren yurttaşlar olarak yetiştirmek;...*"

⁷⁵ Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Anayasası, <https://www.mahkemeler.net/cgi-bin/anayasa.aspx> (Erişim: 10.08.2023).

⁷⁶ Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Anayasası.

⁷⁷ Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Anayasası.

⁷⁸ Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Anayasası.

⁷⁹ Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Anayasası.

⁸⁰ Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Anayasası.

⁸¹ Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Milli Eğitim Yasası (17/1986); <http://www.mebnet.net/sites/default/files/yasalar/17-1986.pdf> (Erişim:10.08.2023).

Aynı Yasa'nın "İkinci Bölüm Milli Eğitimin Temel İlkeleri" 16'ncı maddesi ise "Atatürk İlke ve Devrimleri ile Atatürk Milliyetçiliği" alt başlığında düzenlenmiştir:⁸² "Kıbrıs Türk Milli Eğitim sisteminin her derece ve türü ile ilgili eğitim ve öğretim programlarının hazırlanıp uygulanmasında, Atatürk ilke ve devrimleri ile Atatürk milliyetçiliği temel olarak alınır."

Kıbrıs Türk halkının Gazi Mustafa Kemal Atatürk'e olan saygısını gösteren bir başka düzenleme 2006 yılında yapılmıştır. Kıbrıs Türk eğitimi sisteminin temeli olan öğretmenlerin yetiştirilmesi ile ilgili 1936 yılında kurulan Omorfo Öğretmen Okulu'nun ismi ve çalışma prensiplerini yeniden belirleyen düzenleme 2006 yılında yürürlüğe girmiştir.⁸³ "Akademi Öğretmen Akademisi Kuruluş Yasası (60-2000)" başlığı ile yapılan düzenlemenin Md.1 amir hükmü doğrultusunda Omorfo Öğretmen Okulu'nun ismi "Atatürk Öğretmen Akademisi" olarak değiştirilmiştir. Söz konusu düzenlemenin İkinci Bölüm Md. 4 "Akademinin Kuruluşu ve Amaçları" başlığı ile yapılmıştır. Atatürk Öğretmen Akademisi Kuruluş Yasası Md.4 fıkra 2'de "Akademinin temel amacı, eğitim ve öğretim etkinlikleri aracılığı ile öğrencilerin" sahip olması gerek nitelikleri belirlenmiştir. Bu fıkranın C bendinde ise eğitim öğretim sürecindeki öğrencilerin "Atatürk İlkelerine bağlı, laikliği, demokrasiyi, insan haklarını özümsemiş ve hukuk devleti ilkelerini benimsemiş;..." olmalarına vurgu yapılmıştır.

Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Anayasası kamu kurum ve kuruluşlarının planlamalarında ve uygulamalarında dikkate alacakları en yüksek düzeydeki hukuki düzenlemedir. Kıbrıs Türk halkı Atatürk ve O'nun İlke ve İnkılâplarına karşı olan hassasiyetlerini kanuni düzenlemelerindeki hükümlerle göstermişlerdir. Bu algının dışı vurumu ise kamu görevlilerinin makam odalarında asılı olan Atatürk fotoğrafı olmuştur. KKTC kamu kurumları kurum amirleri makamlarının duvarlarında Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün fotoğrafı orta üstte bulunurken, altında ise Kurucu Cumhurbaşkanı Rauf R. Denктаş ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ilk Cumhurbaşkanı Yardımcısı Dr. Fazıl Küçük'ün fotoğrafları asılıdır.⁸⁴

Kıbrıs Türk halkının Atatürk'e ve O'nun İlke ve İnkılâplarına olan hassasiyetlerine dair bir başka örneğe ise yakın geçmişte şahit olunmuştur. Kıbrıs Türk halkının Var Olma Mücadelesi'nde önemli görevler üstlenmiş Fuat Veziroğlu ile 2023 yılı mayıs ayında Lefkoşa'da yapılan sözlü tarih görüşmesinde Veziroğlu'nun gelecek kuşaklara yönelik bir mesajı olup olmadığı sorulmuştur. Fuat Veziroğlu'nun mesajı şu şekilde olmuştur:⁸⁵ "...gelecek nesillere söylemek istediğim şudur: Atatürk ilkelerinin izinden ayrılmayın onun içinde her şey vardır."

Sonuç

Toplumlar kendi geleceklerine dair kararlar alırlarken veya haklarını elde etmek için mücadele ederken genellikle bir liderin öncülüğüne/rehberliğine ihtiyaç duymuşlardır. Bu hipotez tersten okunduğunda ise toplumun geneline göre çekirdek bir grup veya lider olarak öne çıkan bir kişi toplumun geleceği de dahil olmak üzere hak arama mücadelesine öncülük ederek sorumluluk almış ve toplumu/grupları kendi düşüncesi doğrultusunda mobilize etmeyi başarmıştır. Tarihi şahsiyetler arasında yerini almış ve ülkelerinin/toplumlarının bağımsızlık ve/veya hak arama mücadelesine öncülük etmiş kişiler farklı coğrafyalardaki benzer hareketlere de rol model olmuşlardır. Söz konusu kişilerin bazıları sadece düşünceleri ile toplumları harekete geçirebilirken bazıları ise hem düşünce hem de eylemleri ile örnek olarak alınmışlardır.

Gazi Mustafa Kemal Atatürk, bu liderlerden biri olarak küresel anlamda kabul görmüştür. Atatürk'ün, sömürgeci emperyalist güçlere karşı vermiş olduğu bağımsızlık mücadelesi Türkiye Cumhuriyeti'nin bağımsız bir devlet olarak ortaya çıkmasını sağlarken, Türk toplumunun da Batılı anlamda modern bir yapıya evrilmesini sağlamıştır. Bu başarı Asya'dan Latin Amerika'ya kadar geniş bir coğrafyada takdir görmüş ve Atatürk'ün liderliğindeki mücadele diğer mazlum milletlere de model olmuştur. Kıbrıs Türkleri için bu süreç farklı gelişmiştir. Kıbrıs Türk halkı Gazi Mustafa Kemal'i başka bir milletin bağımsızlığını sağlayan bir lider olarak kabul etmemiş, Türk milletinin lideri olarak görmüştür.

Kıbrıs Türklerinin Mustafa Kemal ismiyle ilk tanışıklığı Çanakkale Savaşı döneminde olmuştur. İngilizler, Çanakkale'de esir aldığı Osmanlı ordusu askerlerinden bir kısmını Mağusa'daki esir kampına getirmişlerdir. Çanakkale esirlerinin Miralay Mustafa Kemal'in Arıburnu ve Conkbayırı'ndaki başarılarına ve kahramanlığına dair anlatıları kısa sürede Ada'da yayılmıştır.

⁸² Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Milli Eğitim Yasası.

⁸³ Atatürk Öğretmen Akademisi Yasal Mevzuat; <http://www.aoa.edu.tr/yasalar.html> (Erişim: 14.12.2023).

⁸⁴ KKTC Cumhurbaşkanı Ersin Tatar ve KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanı Olgun Amcoğlu'nun makamlarına ait fotoğraflar EK-7'dedir.

⁸⁵ İsmail Bozkurt ve Fuat Veziroğlu ile Lefkoşa'da 18 Mayıs 2023 tarihinde yapılan Sözlü Tarih Çalışması. Bkz. EK-8.

Kıbrıs Türkleri, sonraki dönemde Mustafa Kemal Paşa önderliğinde Anadolu'da başlayan Milli Mücadeleye hem maddi hem de fiziki destek vermişler, Anadolu'nun kurtuluşu ile kendi geleceklerini dair belirsizliklerin giderilmesini aynı düzlemde değerlendirmişlerdir. Ancak bu beklenti Lozan Barış Antlaşması ile yerini kısa bir süre karamsarlığa bırakmıştır. Kıbrıs Türk toplumu özellikle Lozan Barış Antlaşması sonrasındaki dönemden itibaren Kemalist Halkçı grubun önderliğinde Gazi Mustafa Kemal Paşa'yı kendisine rehber edinmeye başlamış ve üzerindeki karamsarlığı atmayı başarmıştır. Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın rehberliği sadece O'nun mücadelecisi, kararlı ve karizmatik liderliği ile sınırlı kalmamış, Atatürk Devrimleri de hızlı bir şekilde Kıbrıs Türk toplumu tarafından benimsenerek uygulanmaya konmuştur. Bununla birlikte en dikkat çekici olan ise Milli Mücadele'nin önemli günleri olan 19 Mayıs, 23 Nisan, 29 Ekim gibi Türkiye'de kutlanan milli bayramların eş zamanlı olarak Kıbrıs'ta da kutlanmaya başlanmış olması, hatta Ay Yıldızlı Türk Bayrağının ve İstiklal Marşı'nın Kıbrıs Türklerinin Var Olma Mücadelesi'nde de milli sembol olarak kabul edilmesidir.

Kıbrıs Türk toplumunun devletleşme sürecinde de Gazi Mustafa Kemal Atatürk ve Devrimleri ilham kaynağı olmuştur. 1975 yılında kurulan Kıbrıs Türk Federe Devleti ile 1983 yılında bağımsızlığı ilan edilen Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Anayasalarında bu durum ilke olarak benimsenmiş, her iki Anayasada da Atatürk İlke ve İnkılaplarına dair göndermeler birkaç yerde kendine yer bulmuştur. Bununla birlikte Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün toplumların geleceği olarak kabul ettiği ve çok önem verdiği gençliğin eğitimi ile onları yetiştirecek öğretmenleri hazırlayan kurum ve kuruluşların kanun ve yönetmeliklerinde de Atatürk İlke ve İnkılaplarına dair esaslar hedef olarak belirlenmiştir. Bu kapsamda KKTC Milli Eğitim Kanunu ile KKTC'de faaliyet yürüten Atatürk Öğretmen Akademisi yönetmeliğinde bu ayrıntıları görmek mümkündür.

Bununla birlikte Gazi Mustafa Kemal Atatürk'e dair düzenlemeler sadece mevzuat düzeyinde kalmamıştır. İngiliz Sömürge Yönetimi de dahil olmak üzere sonra sonraki dönemde Atatürk'ü kendisine rol model alan Kıbrıs Türk halkı, O'nu ve ilkelerini kendisine kırmızı çizgi olarak belirlemiştir. Türkiye'nin aksine KKTC'de Atatürk ve O'nun ilkelerine yönelik sözel ve fiziksel saldırıların hiç olmaması ile Kıbrıs Türk Milli Mücadelesinde aktif rol almış kişilerle yapılan sözlü tarih görüşmelerinde Atatürk'e ve O'nun mücadelesine dair minnet ve şükran ifadeleri de ayrıca vurgulanması gereken bir detaydır. İlave olarak, Türkiye'de neredeyse 100 yıla yakın bir zamandır yürürlükte olan 5816 sayılı "Atatürk Aleyhine İşlenen Suçlar Hakkında Kanun"⁸⁶ gibi bir hukuki düzenlemenin KKTC'de hiç yapılmaması, buna ihtiyaç bile duyulmaması da dikkat çekici bir ayrıntıdır.

Halen KKTC'deki bütün resmi makamlarda, Gazi Mustafa Kemal Atatürk'ün fotoğrafı ile birlikte Kıbrıs Türk Milli Mücadelesine ömrünü vakfetmiş olan Rauf Raif Denktaş ile Dr. Fazıl Küçük'ün fotoğraflarının birlikte asılı olması Gazi Mustafa Kemal Atatürk algısının KKTC'de en üst düzeyde kabul edildiğine dair bir gösterge olup Kıbrıs Türklerinin mücadelesine önderlik etmiş kişiler bile kendilerini O'nun yerine koymamıştır.

Son olarak yukarıda yaptığım değerlendirmeyi destekleyen bir yazı KKTC'de 2022 yılında yayımlanmıştır. Kıbrıs Türk siyasi ve kültür hayatında uzun yıllardır önemli görevler üstlenmiş hem Kıbrıs Türk Federe Devleti hem de Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Kurucu Meclislerinde görev almış İsmail Bozkurt, 2022 yılı ekim ayında kaleme aldığı köşe yazısında Atatürk'ün Kıbrıs Türk halkındaki algısı ve toplumun bu konudaki hassasiyetlerini aşağıdaki cümlelerde ifade etmiştir:

"... Atatürk benim için Türkiye'de/dünyada/evrende "tek"tir ve eşi benzeri yoktur. "İflah olmaz" bir Atatürkçü olmaktan gurur duyarım. Yalnız ben değilim Atatürkçü, Kıbrıs Türklerinin ezici çoğunluğu benim gibi düşünür. Kıbrıs Türkleri, ta baştan Türk Kurtuluş Savaşı ve sonrasındaki Kemalist çizgi ile özdeşleştiler. Kurtuluş Savaşı, Mustafa Kemal'i ve Cumhuriyet'i adım adım izlediler. İngiliz Yönetiminin hem Atatürk çizgisini önlemeye çalışmasına hem de Türk kimliğini reddetmesine karşı Kıbrıs Türk'ü, özüksedikleri Atatürk çizgisinin moral gücüyle Kıbrıs'ta Varoluş Savaşımını daha bilinçli verdiler. Kıbrıs Türklerinin efsanevi varoluş ve direnişlerinin moral gücünün başında Atatürk'e inanmışlık, bu efsanevi savaşımın yarattığı Kıbrıs Türk kimliğinin mayasında Atatürk / Atatürkçülük vardır..."⁸⁷

⁸⁶ "Atatürk Aleyhine İşlenen Suçlar Hakkında Kanun", Kanun Numarası: 5816, *T.C. Resmi Gazete*, 25 Temmuz 1951, <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.3.5816.pdf> (Erişim: 12.10.2023).

⁸⁷ İsmail Bozkurt, "Bu Ankara Kenti ki (2)", *Vatan*, 13 Aralık 2022.

Finansal Destek ve Teşekkür/Grant Support and Acknowledgement	Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir. / The author declared that this study has received no financial support.
Çıkar Çatışması/Conflict of Interest	Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir. / The author has no conflict of interest to declare.

KAYNAKÇA

Arşivler

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA).

İngiltere National Archive Foreign and Commonwealth (FCO).

KKTC Milli Arşiv ve Araştırma Dairesi (MAAD).

Osman Örek (KKTC) Kişisel Arşivi.

Resmi Yayınlar

Resmi Gazete

TBMM Zabıt Ceridesi

Telif Eserler

Akar, Reşat. *Atatürk'çü Kıbrıs Türkleri*. İstanbul: Veb Ofset İleri Matbaacılık A.Ş., 1981.

Akgün, "Sibel Osmanlı İmparatorluğu'ndan Türkiye Cumhuriyeti'ne Geçiş Sürecinde Kıbrıs Türk Aydınları ve Jön Türk Hareketi ile olan İlişkileri (1865-1918)", *History Studies, International Journal of History*, 3/3, (2011), 1-22.

Akgün, Sibel, "Atatürk İlke ve İnkılaplarının Kıbrıs'a ve Kıbrıs Türk Kadınlarına Yansımaları", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 22/ 64-65-66, 415-436.

An, Ahmet. *Dinsel Toplumdan Ulusal Topluma Geçiş Süreci ve Kıbrıs Türk Liderliğinin Oluşması (1900-1942)*. Lefkoşa: Galeri Kültür Yayınları, 1997.

Armaoğlu, Fahir. *Siyasi Tarih*. Ankara: Ayyıldız Matbaası, 3. bs., 1975.

Atun, Ata. *Kıbrıs Andlaşmaları, Planları ve Önemli BM, AB Kararları (1571-1983)*. C. I, Lefkoşa: Mağusa Tarihi Araştırma ve Yazın Vakfı Yayını, No:26, 2007.

Aytekin, Halil. *Kıbrıs'ta Monarga (Boğaztepe) Ermeni Lejyonu Kampı*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2000.

Balyemez, Mehmet. *İngiliz Yönetimi Döneminde Kıbrıs Türklerinin Siyasi Örgütlenmeleri (1923-1960)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2021.

Balyemez Mehmet, Tuba Yavaş, "Kıbrıs Cumhuriyeti'ne Geçiş Sürecinde Kıbrıs Türk Eğitim Sistemi'nin Belirlenmesine Yönelik Girişimler", *Kıbrıs'ta Türk Varlığı*, Ed. Adem Çalışkan, İstanbul: İdeal Kültür Yayıncılık, 2022, 427-458.

Birinci, Ergin. *Necati Özkan (1899-1970)*. C. I, Lefkoşa: Necati Özkan Vakfı, 1997.

Bozkurt, İsmail, "Bu Ankara Kenti ki (2)", *Vatan*, 13 Aralık 2022.

Çiçek, Rahmi, "Cumhuriyet Hükümetleri, Atatürk Devrimleri ve Kıbrıs Türk Basını (1920-1940)", Cumhuriyetin 80. Yılına Armağan, Ankara: Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Yayını, 2004.

Denktaş, Rauf R., *Akrıtas Planı ve Gençliğe Sesleniş*, Lefkoşa: Yorum Yayınları, 1994.

Eroğlu, Hamza, "KKTC'yi yaratan Tarihi Süreç ve Son Gelişmeler", *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, XVIII/ 54, 735-793.

Gürel, Şükrü Sina. *Kıbrıs Tarihi:1878-1960, Kolonyalizm, Ulusçuluk ve Uluslararası Politika*. İstanbul: İmge Yayınevi, C. I, 1984.

Hill, George, *A History of Cyprus*, Volume IV, The Otoman Province The British Colony, 1571-1948, (Ed.) by Harry Luke, England: Cambridge at The University Press, 1952.

İsmail, Sabahattin, Ergin Birinci, *Atatürk Döneminde Türkiye- Kıbrıs İlişkileri (1919-1938)*, Lefkoşa: Akdeniz Haber Ajansı-8, (?).

- Küçük, Dr. Fazıl, "19 Mayıs Gençlik ve Spor Bayramımız Kutlu Olsun", *Halkın Sesi*, 19 Mayıs 1944.
- Küçük, Dr. Fazıl, "23 Nisan 920 Türk Kâbesinde Milli Hâkimiyetin ve Cumhuriyet Çocuklarının Bayramını Tanıtan bir gündür. Bayramımız kutlu olsun", *Halkın Sesi*, 23 Nisan 1944.
- Küçük, Dr. Fazıl, "30 Ağustos", *Halkın Sesi*, 30 Ağustos 1944.
- Mapolar, Hikmet Afif. *Aslar, Bir Devre Adını Yazanlar-1987*. Lefkoşa: Necati Özkan Vakfı Yayınları, 2016.
- Necatigil, Zaim M. *The Turkish Republic of Northern Cyprus in Perspective*. Lefkoşa: Tezel Offset and Printing Co. Lmt., 1985.
- Osmanlı İdaresinde Kıbrıs (Nüfusu, Arazi Dağılımı ve Türk Vakıfları)*. Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, 2000.
- Öz, Kübra, *Atatürk Dönemi Türkiye Kıbrıs İlişkileri*, Yüksek Lisans Tezi, Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015.
- Özoran, Beria Remzi, "Atatürk İnkılâpları ve Kıbrıs Türk'ü (4)", *Türk Kadın Dergisi*, 34, (Mart 1969), 26-27.
- Özoran, Beria Remzi, "Atatürk İnkılâpları ve Kıbrıs Türk'ü (5)", *Türk Kadın Dergisi*, 35, (Nisan 1969), 29-31.
- Özoran, Beria Remzi, "Atatürk İnkılâpları ve Kıbrıs Türk'ü (6)", *Türk Kadın Dergisi*, 37, (Haziran 1969), 27-28.
- Serter, Vehbi Zeki. *Adım Adım Kıbrıs Cumhuriyeti (1960-1963)*. Ankara: Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, 2014.
- Soysal, İsmail. *Türkiye'nin Dış Münasebetleriyle İlgili Başlıca Siyasi Andlaşmaları*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1965.
- Şencan, Elif Evrim, "Dört Mekân Bir Kadın: Osmanlı Döneminde Kıbrıs Adasında Yaşayan Müslüman Türk Kadınının Yaşam Alanının Mesafe Analizi Yoluyla İncelenmesi", *Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi*, 10/ 20 (2014), 195-220.
- Yavuz, Bige, *Kurtuluş Savaşı Döneminde Türk-Fransız İlişkileri: Fransız Arşiv Belgeleri Açısından 1919-1922*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1994.
- Yurdakul, Erdal. *Kıbrıs Türkleri ve Atatürk İnkılâplarının Kıbrıs'ta Uygulanması*. Ankara: Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, 2002.
- Vanezis, Dr. P.N. *Makarios, Faith&Power*. London-New York-Toronto: Abelard-Schuman Ltd. 1971.

Sürelî Yayınlar

Doğru Yol

İstiklal

Nacak

Söz

The Cyprus Gazette

The Times

İnternet Kaynakları

https://www.parliament.cy/images/media/assetfile/Syntagma_TU.pdf. Erişim. 05.08. 2023

<https://www.mfa.gov.tr/akritas-plan.en.mfa> Erişim.24.12.2023

<https://www.mahkemeler.net/cgi-bin/anayasa.aspx> Erişim.10.08. 2023

<https://www.mahkemeler.net/cgi-bin/anayasa.aspx> Erişim. 10.08. 2023

<http://www.mebnet.net/sites/default/files/yasalar/17-1986.pdf> Erişim. 10.08. 2023

<http://www.aoa.edu.tr/yasalar.html> Erişim. 14.12.2023

http://cypruslibrary.moec.gov.cy/ebooks/The_Cyprus_Gazette_1925/index.html Erişim17.05.2023

Sözlü Tarih Görüşmeleri

Bozkurt, İsmail, Lefkoşa/KKTC 18 Mayıs 2023.

Bozkurt, İsmail, Lefkoşa/ KKTC 6 Aralık 2023.

Kürşat Fikret, Lefkoşa/KKTC 16 Mayıs 2023.

Nasıfoğlu, Özgür, Girne/KKTC 20 Mayıs 2023.

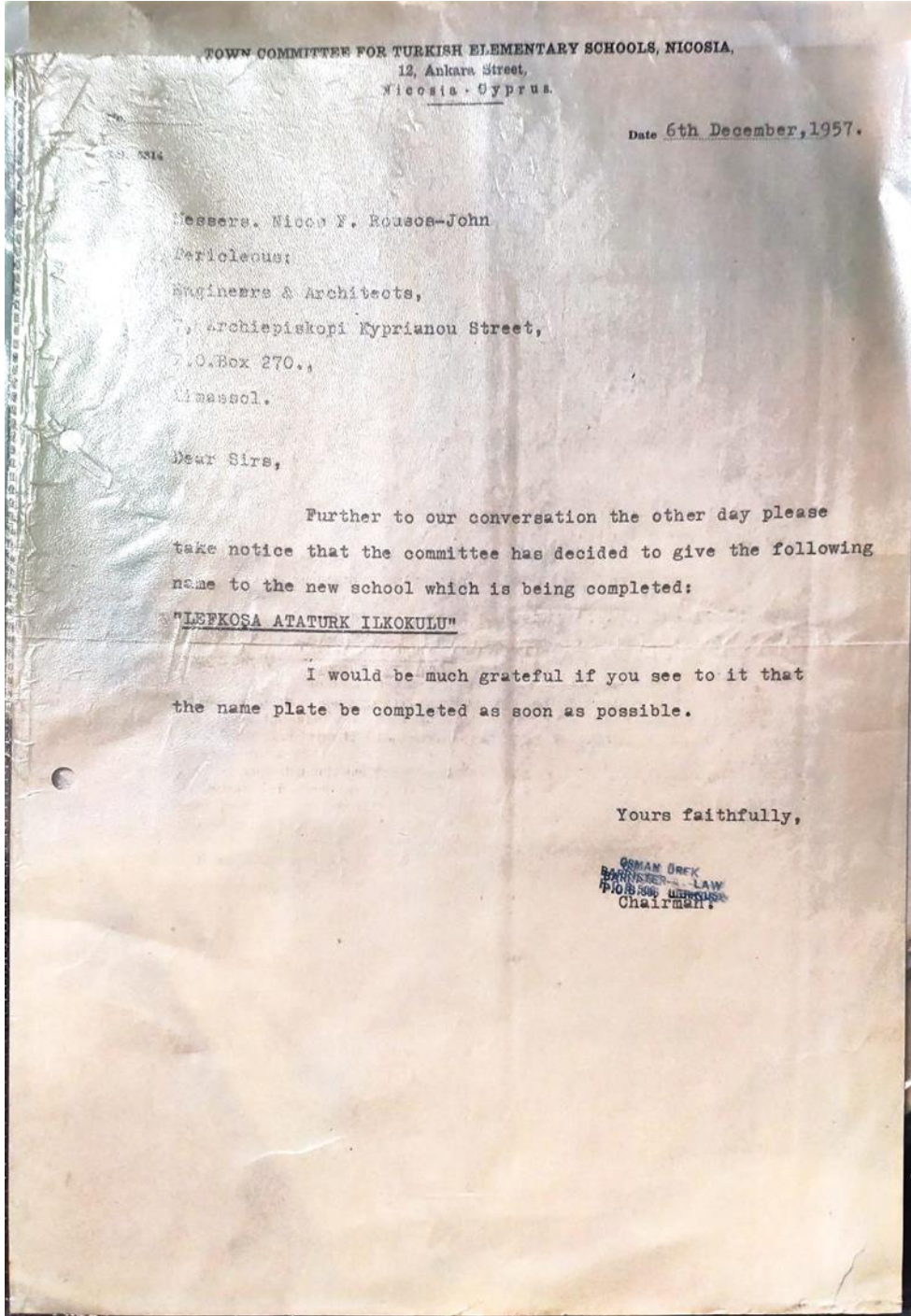
Serez, Çetin, Lefkoşa/KKTC 07 Aralık 2023.

Veziroğlu Fuat, Lefkoşa/KKTC 18 Mayıs 2023.

İ. Baydü Özkan, Girne/KKTC 24 Ağustos 2023.

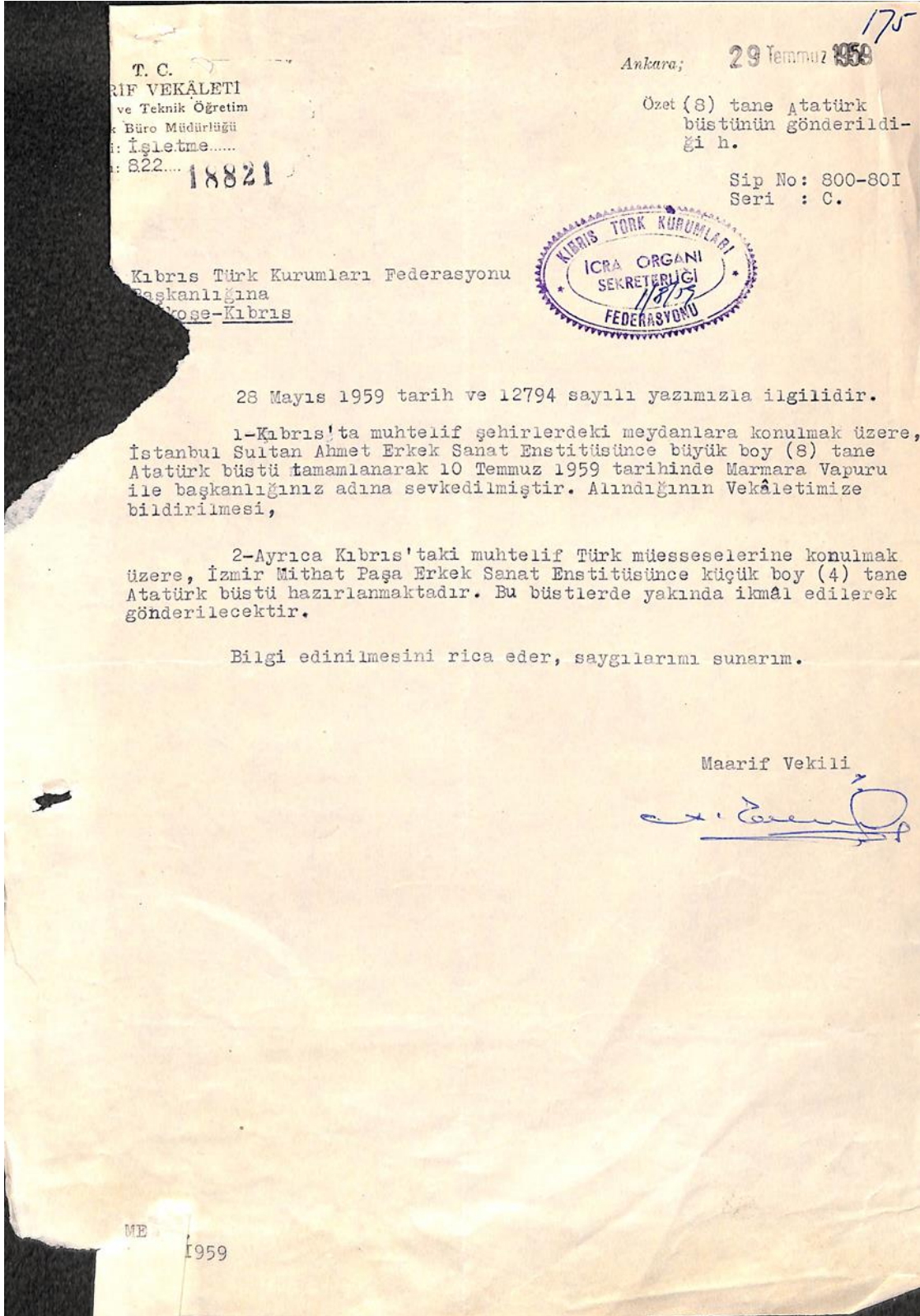
EKLER

EK-1

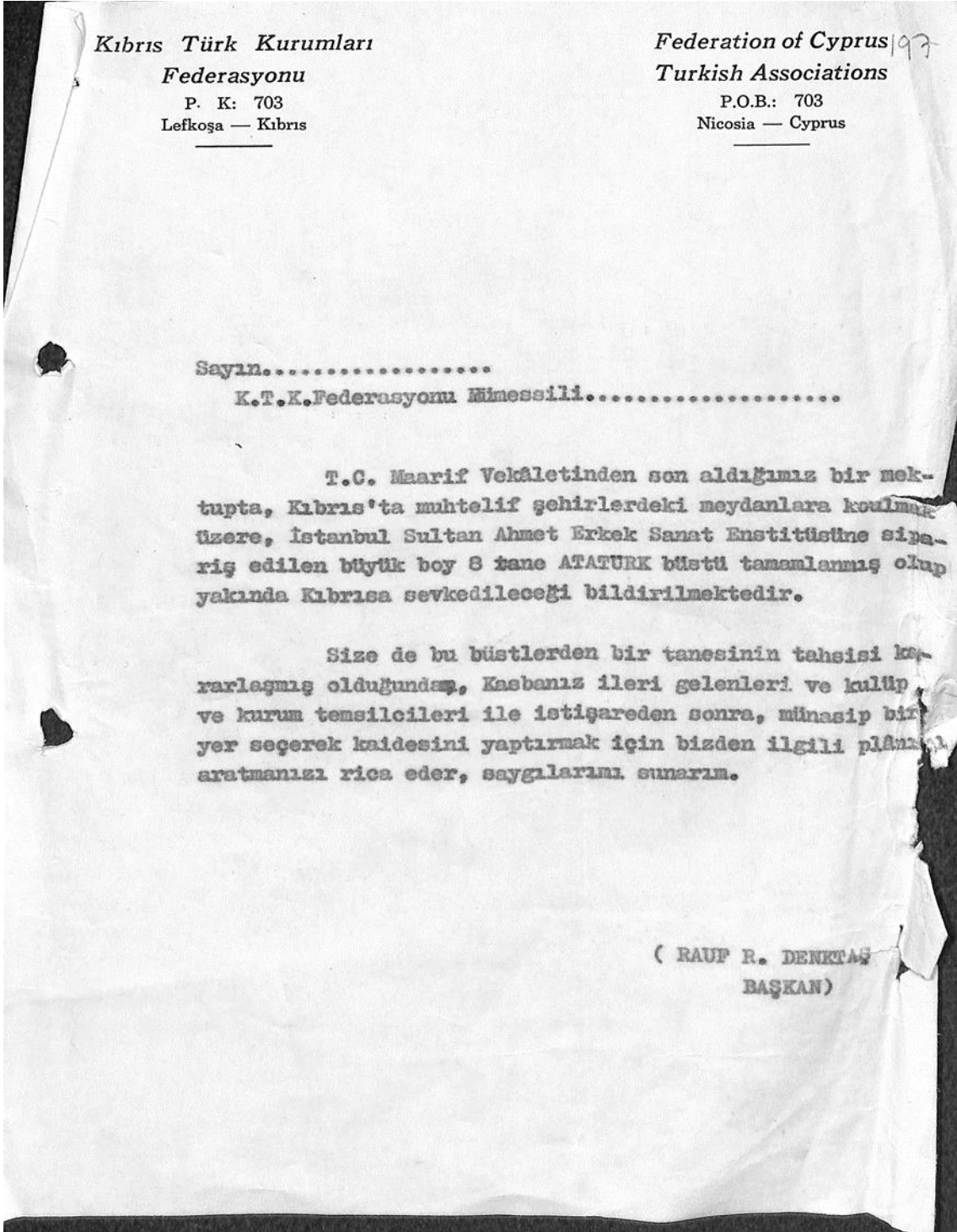
Osman Örek Kişisel Arşivi (KKTC), Osman Örek tarafından Lefkoşa Kıbrıs Türk Ortaokul Komisyonu'na 6 Aralık 1957 tarihinde gönderilen yazı.

EK-2

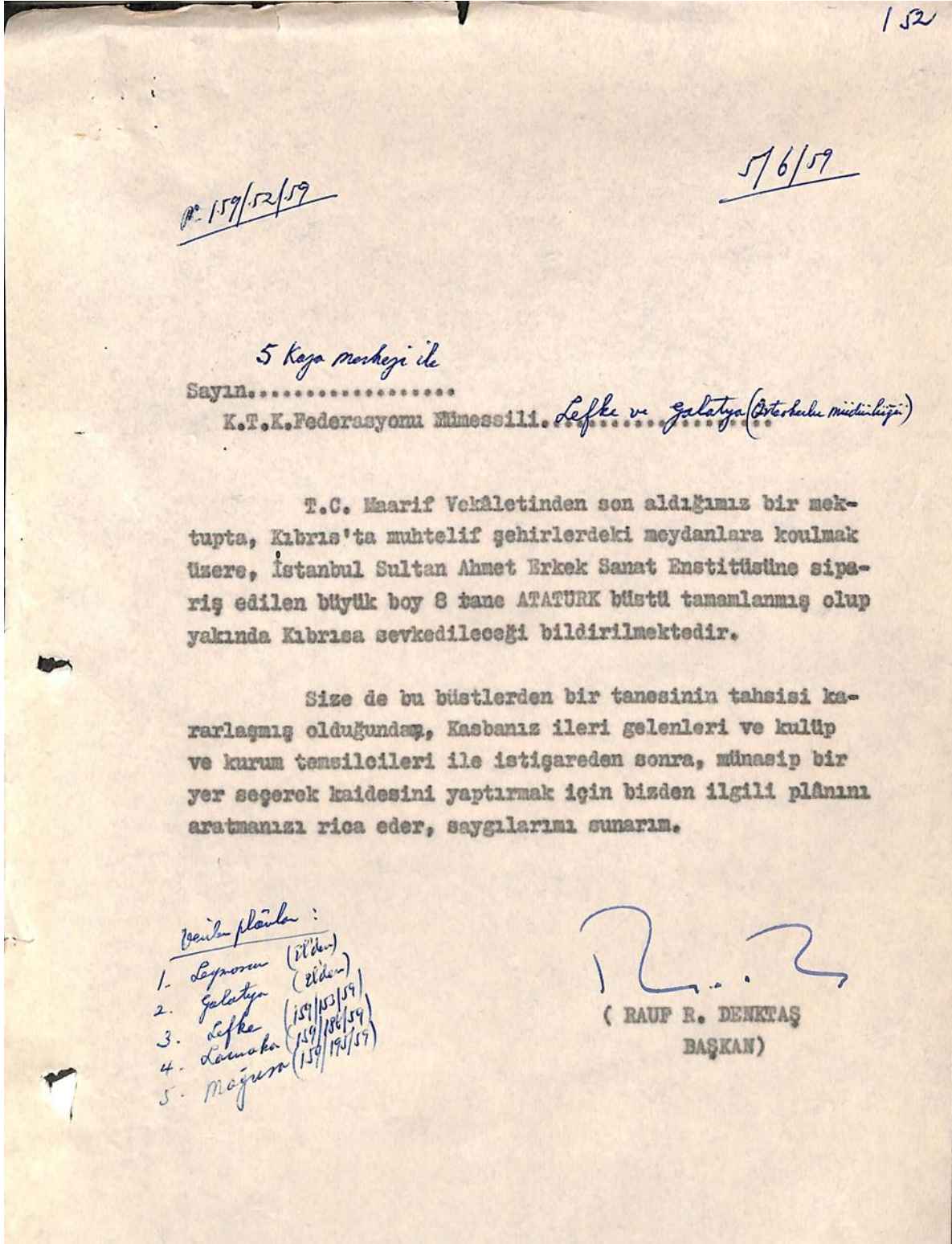

KKTC Milli Arşiv ve Araştırma Dairesi (MAAD), Tasnif Edilmemiş Belge, T.C. Maarif Vekâleti'nin KTKF Başkanına gönderdiği " (8) Tane Atatürk büstünün gönderildiği h." Konulu yazısı, Sip. No: 800-801, Seri: C.

EK-3

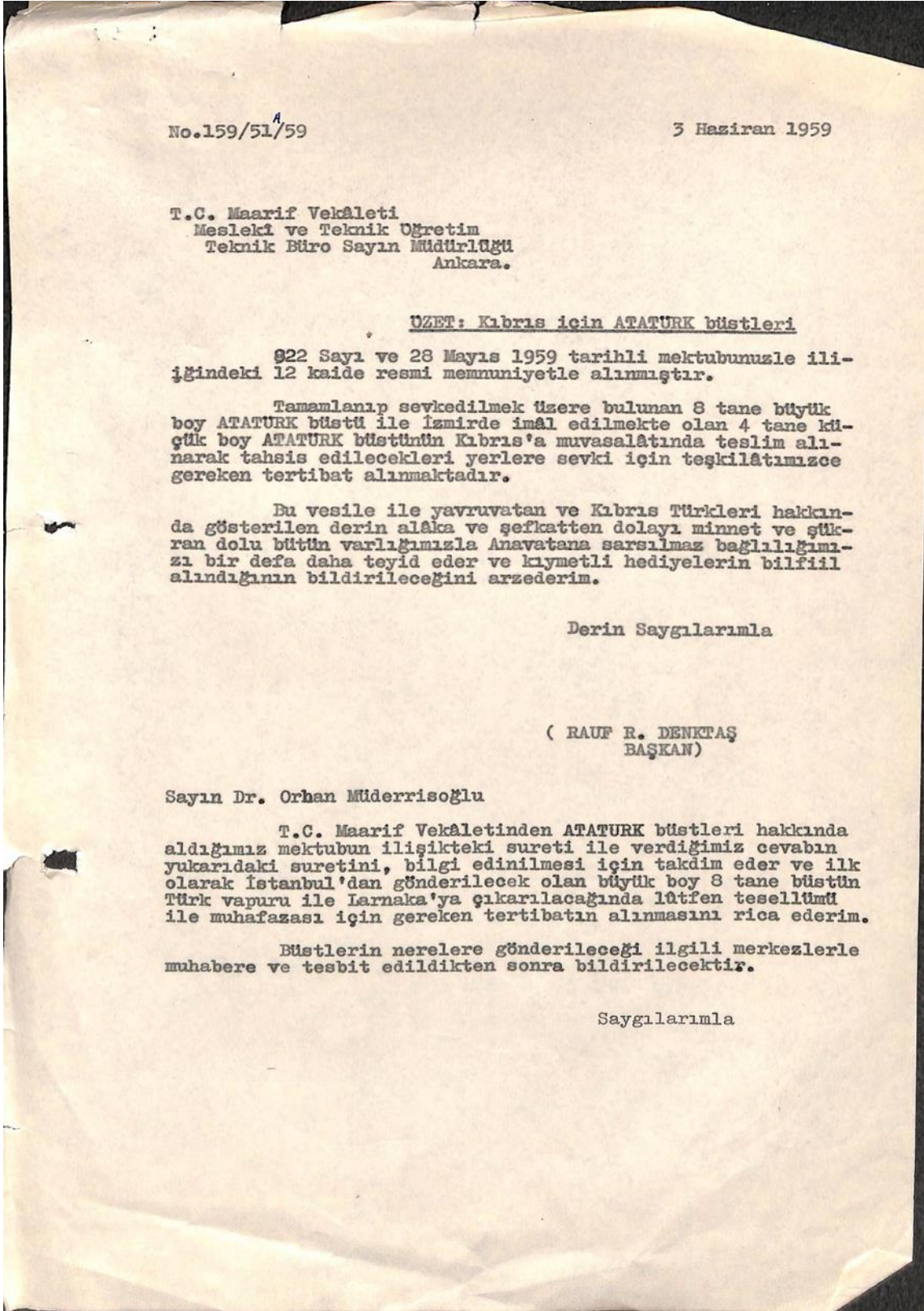

KKTC Milli Arşiv ve Araştırma Dairesi (MAAD), Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu Başkanı Rauf R. Denktaş'ın örgütlerine gönderdiği tarihsiz yazı taslağı.

KKTC Milli Arşiv ve Araştırma Dairesi (MAAD), T.C. Maarif Vekâleti tarafından Kıbrıs'a gönderilen Atatürk Büstlerinin Konulacağı Kurumların Tespitine Dair Yazı.

EK-5

KKTC Milli Arşiv ve Araştırma Dairesi (MAAD), Kıbrıs Türk Kurumlar Federasyonu Başkanı Rauf R. Denктаş'ın T.C. Maarif Vekâleti Mesleki ve Teknik öğretim Teknik Büro Müdürlüğüne gönderdiği 3 Haziran 1959 tarih ve " Kıbrıs için Atatürk Büstleri" konulu yazı.

176.

No 159/176/59

31/7/59

T. C. Maarif Vekâleti
Teknik Büro Müdürlüğü,

822 Sayı ve 29/7/59 tarihli yazınıza cevaptır:

10/7/59 tarihli ile Sultanahmet Erkek Sanat Enstitüsü Müdürlüğünden aldığımız 822-1/974 sayılı mektup üzerine aynı gün Marmara Vapuru ile İstanbul'dan gönderildiği bildirilmiş olan 8 Atatürk Büstü, Marmara Vapurunun Hayfa dönüşü 17 Temmuzda Larnakaya muvasalatında teslim alınmış olduğunu teşekkürlerimizle bildiririm.

Diğer 4 küçük boy Atatürk Büstü'nün de hazırlanmakta olup yakında ikmâl edilerek gönderileceği haberi de memnuniyetle kaydedilmiştir.

Saygılarımla

(RAUF R. DENKTAŞ
BAŞKAN)

KKTC Milli Arşiv ve Araştırma Dairesi (MAAD), Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu Başkanı Rauf R. Denктаş'ın T.C. Maarif Vekâleti Teknik Büro Müdürlüğüne gönderdiği 31/7/59 tarih ve No:159/176/59 numaralı yazı.

EK-7

KKTC Cumhurbaşkanı ve Milli Eğitim Bakan Odalarındaki Atatürk Fotoğrafları.

EK-8

Fuat Veziroğlu ve İsmail Bozkurt ile Lefkoşa'da 18 Mayıs 2023 tarihinde gerçekleştirilen Sözlü Tarih çalışmasına ait fotoğraf.